

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԸՌԳԵՅԻՆ ԻՆՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ
ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
ՇՐՋԱՆ ՄԻԱՄԵԱՅ

ՅԵՐՈՒՍԱԼԷՄ

Ի ՏԳԱՐԱՆԻ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԵԵԱՆՑ

1875

ՅՈՒՑԱԿ ԳՐՈՅ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԱԹՈՌՈՅՍ

ՍՐԲՈՅ ՅԱԿՈՎԲԵԱՆՑ

ԵՒ ԱՐԺՈՂՈՒԹԻՒՆՔ ՆՈՅՆ

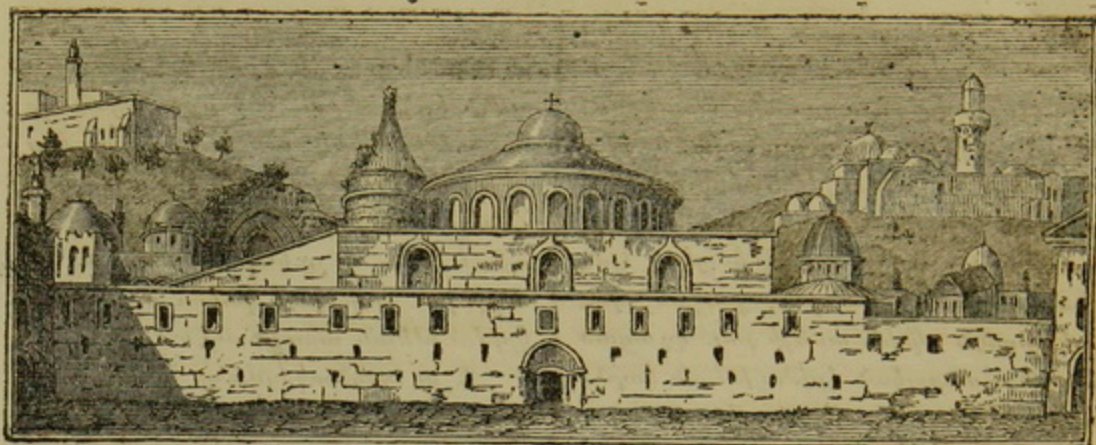
ԴԵՐ ՓՐՅ.

Աղնէս . Հայերենէ փոխեց 'ի Տաճկերէն Յ. Քիւրքնեանօր . տպւոյ 1872.	4	
Աղօթագիրք Աղապան տնէրաց, աշխարհիկ լեզուաւ .	2	
Անուշէք 'ի Սիւն, ոգեաց Մ. Թաթուլ . 1869 .	1	20
Առաքնութեան ճամբան, կամ Մկնտոր մամլանց, թարգմանեց Տ. Հ. Թ. Ա.	7	
Աւետարան ասենի. Ա. Էկէղեցոյ մէջ կարգացուելիք աւետարաններն են.	30	
Աւետարան փոքր . Տպւոյ 1867 .	6	
— Նոյնը Կոմարանով . Տպւոյ 1867 .	12	
— Նոյնը ճաշու . Տպւոյ . 1868 .	30	
Բաժնաւորութիւն, աշակերտահեաց մէջ. Բ. Տիւր 1874 .	1	
Բացարարութիւն Հրատարակման եւ զղջման եւ առաւօտեան երգաց շնորհալ . (*)	6	
Գաղիկ վերջին արքայ Հայոց Բաղատունի, ողբերգութիւն. Տպ. 1672.	5	
Գործք Առաքելոց, Տպւոյ 1867 .	6	
Գործք Ոսկեղծիկ Սամաէլ Ռաբբի հրէի. Տպւոյ 1867 .	3	
Գովասանք . Տպւոյ 1867 .	3	
Եղիշէ, պատմութիւն վարդանանց սրտակազմին ընտիր գործ նախնեաց .	7	
Երեւոյթ կրից . Տպւոյ 1851 .	7	
Երկու խաբ, եկեղեցոյ արաշտմանց ուղղութեամբ . Տպւոյ 1873 .	3	
Երեւոյթ խաբի, աղօթագիրք, գործ նախնեաց, Գ. տպագ. 1870 .	7	
Զանազանութիւն հինգ դասաց. Բ. տպ. 1862 .	40	
Ընդհանրական թուղթք Ներսիս Շնորհալոյ . Տպւոյ . 1871 .	18	
Թանգարան խրատու . Գ. տպ. 1870 .	18	
Թափոյի տեսական տարեկան, Տպւոյ 1839 . (*)	3	
— Նոյնը շարաթիւրան. Տպւոյ 1838 . (*)	2	20
— Նոյնը՝ Ա. Յակոբայ տաճարին մէջ կատարուած թափոյնիւր հասար	4	
Թուարանութիւն հաւատար, Ա. Պ. Փաշտգեանցի, Գ. տպ. 1869 .	3	
Ժամագիրք խոշորագիր . Տպւոյ 1866 .	20	
Ժամագիրք ասենի. Տպւոյ 1870 .	50	
Խնդիր Ա. Տեղեաց եւ նորա արաշտման քննութիւնը, Տպւոյ 1871 . (**)	6	
Խորհրդածութիւն Ա. պատարագի, գործ նախնեաց . Տպւոյ 1842 .	10	
Խորհրդատուր Ա. պատարագի, Տպւոյ 1873 .	10	
Կարգադրութիւն առողջութեան, Տպւոյ 1871 .	5	
Կենսադրութիւն Բաքալայ, Տպւոյ 1869 .	2	
Կոմարգիր հոգեւոր բանց, գրեց Արգար Խաննց, Տպւոյ 1853 .	6	
Կրթարան Աւետարանական բանց, Դաս Ա. Սիւն Պետրոս .	1	20
" " " Դաս Բ. Սանարայի .	1	20
" " " Դաս Գ. Ուղիք Առաւօտ .	1	20
Համապատուութիւն երկուստեան առաքելոց, հանդերձ յաւելուածով .	4	
Համապատուութիւն Քրիստոնէական ուսման. Տպւոյ 1873 .	4	
Հայկի վերաց . Տպւոյ 1852 . (*)	6	

ԵՒ ԱՆՈՒԹԻՒՆԻ ԻՆ

ԱՅՈՒՑԱԿ (**) ԵՒ ՓՐՅԻ ԿՈՄԱՐԱՆԻ ԵՒ ԵՐԵՎԱՆԻ ԵՒ ԵՐԵՎԱՆԻ ԵՒ ԵՐԵՎԱՆԻ .

ԻՅՈՒՑԱԿ (**) ԵՒ ԵՐԵՎԱՆԻ ԵՒ ԵՐԵՎԱՆԻ .

Մ Ի Թ Մ

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ՏԱՍՆԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ
ԹԻԻ 3.

ՄԱՐՏ 31
1875.

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ

ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ կրթութեան խըն-
դիրն ամենակարեւոր խնդիր է մեր
ժամանակի մէջ։ Ժողովրդեան կրթու-
թեան համար ամեն ժամանակներէն
աւելի կ'աշխատին ներկայ ժամանակի
մէջ, ոչ միայն յեւրոպայ, այլ բոլոր
դակ աշխարհի մէջ։ Երբ Տիւրքի կրթ-
թութեան նախարար էր ՚ի Գաղղիա,
դաւելի համարձակութեամբ առաջար-
կեց բոլորովին փոխել և նորակերտել
նախնական կրթութեան եղանակն ու
տարազն և 1870 ու 1871 թուական-
նայ Գաղղիայ եւ Պրուսիայ սոսկալի
պատերազմն անկերեւ հաւատառեց թէ
միջոցի իրաւացի էր յիշեալ տաղանդա-
ւոր նախարարի առաջարկութիւնն։

Ժ

Իտալիայ մէջ Տէրութեան պաշտօնեայք
բոտ ամի համադրեալ են, որ յիշեալ
թերակղզւոյն մտացի ժողովուրդն առ-
գիտութեան ճիրանէն ազատելու հա-
մար միակ ճանապարհն է ժողովուրդն
կրթել, և այս մասին ամեն տարի նո-
րանոր առաջարկութիւններ և ծրա-
գիրներ կը ներկայանան Տէրութեան
խորհրդարանին։ Անգլիան, արժ-
գոհ իւր դպրոցայ յամարացի յա-
ռաջագիմութեան, նոր օրէնք կը հրա-
տարակէ ժողովրդեան կրթութեան մա-
սին, Փորթուգալիան նոր դրութեամբ
ժողովուրդն կրթելու փորձեր կրիործէ
և կը ձգնի նոր գաղափարներու հա-
մեմատ շարժիլ։ Նաեւ Ռուսաստան

7

իով, իւր քաղաքական և ընկերական մեծամեծ դժուարութեանց մէջ, կրը թուլթեան խնդիրն առանց մտադրութեան չը թողուր: Հողանտիոյ և Բեէ Ճիքայի մէջ, կրթութեան խնդիրն գլուխած է բոլոր ժողովրդեան ուշագրութիւնն: Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներն, վերջին քաղաքական պատերազմէն զինի, աւելի լուր զգացած են ընդհանրական կրթութեան կարեւորութիւնն և այնքան մեծամեծ զոհողութիւններ կ'անեն կրթութիւնն հանրացնելու համար, որ երբէք լքուած և տեսնուած չէ (1): Միով բանիւ Աւստրալիոյ, Կանադայի, Զիւլի և Բրազիլի մէջ անգամ, թէ՛ Լատին և թէ՛ Անգլո-Սաքսոն ցեղերն ձեռնամուխ եղած են կրթութեան գործոյն:

Ամենուրէք միջոցներ կ'որոնեն լոյս տարածել և կրթութիւնն ամենուն մատչելի եւ ամենուն համար պարտաւորիչ անել: Կը ջանան ուսուցման եղանակներն կատարելագործել, կ'աշխատին ուսուցչական դրութիւններ հաստատել և կանոնաւորել, կը ճգնին դպրոցական շէնքերն բազ-

մայնել, ուսուցչի վիճակն բարւորել և բարձրացնել, և գրեթէ ամեն տեղ, ամեն երկիրներու մէջ դրամական զոհողութիւններէ չեն խուսափեր կրթութեամբ ժողովրդի վիճակն բարւորելու համար: Մարդ խոստաւ կար պիտի լինի, որ չը կարենայ տեսնել թէ աղգերու ապագան կախուած է իրենց կրթութեան աստիճանէն:

Այս ամենակարեւոր կէտն առաջուցանելու համար հարկւրաւոր փառտեր կարող ենք յառաջ բերել, բայց երեքն միայն բաւական կը համարինք:

Բաքոնի սքանչելի խօսքն ամեն մարդ գիտէ. « Knowledge is power » Գիտելիքն է զօրութիւնն է:

Անհամեմատ կերպիւ ճշմարիտ է ողջն խօսքն, գլխաւորապէս տնտեսական առմամբ: Աշխատանքն բեղմնաւորոյն բնական օրինաց գիտութիւնն է: Վայրենի կամ անկիրթ մարդն,

Կրթութիւնն աշխատանքէ չը զրուի և ձանձրանար: այլ կը մղէ զմարդն մեքենաներով կատարել աշխատանաց այն մասն, զոր մարմնաւոր ուժով կատարելու կարօտ էր:

Կ'աւարկեն թէ՛ ի՞նչ ամեն մարդ կրթուի, ո՞վ պիտի աշխատի: Սրա պատասխանն շատ պարզ է: այն ժամանակ ամեն մարդ կ'աշխատի: Միայն թէ աշխատանաց մեծ մասն կը կատարուի մարդկային մարդով՝ ի՞նչ գործ գրուած բնութեան ուժով և ո՞չ թէ մարդկային մարմնոց յեղբու ուժով: Կրթութիւնն կ'աւաջնորդէ բարեկեցութեան, վասն զի գիտութիւնն զօրութիւն է և զօրութիւնն կը ծնանի ճոխութիւն և հարստութիւն:

Կրթութիւնն կը բազմապատկէ մեր ուրախութիւնն ու վայելելունքն, մեր երջանկութիւնն: Տեղեւոր մարդն մարմնաւոր հաճոյքներ, վաղանցիկ վայելելունքներ և վայրկեական զուարճութիւններ միայն ունի, որոց հետ խառնուած է տանջանք և տառապանք, իսկ կրթուած և լուսաւոր մարդն կը վայելէ բնութեան, արուեստից, բանաստեղծութեան, երաժշտութեան, իւր նմանեաց հետ ունեցած մտաւոր յարաբերութեան, խորհրդոց և բղջղայմանց հաղորդութեան ամեն զեղեցկութիւններն ամեն հաճոյքներն, որք այնչափ տեսական են, որչափ շատերուն մասն և բաժին եղած են և այնչափ զերծ են տագնապէ և տառապանքէ, որչափ անաբաւ են և արժանի անմահ հոգեւոյն:

(1) Վիկտոր Կամ Բերկսթրայի ժողովրդային կրթութեան արդեանց մասին այսպէս կը խօսի. « Կրթութիւնն աւելի կը բեղմնաւորէ աշխատանքն, եթէ Միացեալ Նահանգաց պետութեան հնձեալ ցորեանն նախկին ժամանակներու մէջ կ'աւտէր և ալիւր չէնուէր, բովանդակ ժողովուրդն պիտի չը բաւէր ողջն գործը կատարելու: Իսկ այսօր զանազան գործիքներու կամ մեքենայից շնորհիւ փոքրամիւր բանւորներն այն պիտոյն կը հոգան: Մտաւոր աշխատանաց արդիւնքն է, որով այսօր մեր տներն, կամարջներն, երկաթուղիքն, նաւերն և շաքենաւերն, ժամացոյցներու, զանաւանդներու, մամուլներու գործարաններն միով բանիւ մեր բոլոր քաղաքակրթութիւնն կը վայելէ: Կատարարակութիւն կը բարձրացնէ բանւորն և աշխատաւորն, եթէ նա լուր կրթուած և դատախարակուած լինի, այն անձանց չափ վարկ և հաւանութիւն կը վայելէ, որոնք ձեռքով չեն աշխատիր: Կլինկինատա իւր դաշտն մշակելով, Ֆրանկլին տղայրանի մէջ գիր շարելով, ամենեւին ստորին չէին որ և ինչ վարկ և պատիւ ունեցող մարդէ:

իւր բոլոր սուր զգայարանքով և բազմափնտռ մարմնով, կ'ապրի թշուառութեամբ և կը մեռնի հեծութեամբ: Տեսութեան սլոն կը ծանրանայ նորա վերայ և կը աղանակէ. վասն զի չգիտէ նոյն բնութեան զօրութիւնն: Իսկ քաղաքակրթեալ մարդն հազարաւոր տարիներու ուսմամբ և գիւտերով բնութեան գաղտնեաց մէջ թափանցած է. նա բնութիւնն իրեն կը ծառայեցնէ և սակաւ աշխատանքով կը տիրէ նիւթի վերայ, առատօրէն քաղելով ամեն բարիքներ:

Արջափ գիտութիւնն կը յառաջէ, որ աւելոր կը բաղմանայ ընդ նմին հարստութիւնն: Աստղագիտ մէջ ամենէն հարուստ ժողովուրդն այն ժողովուրդն պիտի լինի, որ աշխատանաց մէջ ամենէն աւելի գիտութիւն գործ կը գնէ:

Գիտութիւնն ինչպէս որ ամենափայլեալ է հարստութիւնն բաղմանքը ներու համար, նոյնպէս փայլեալ է հարստութիւնն գործ գնելու համար: Գրեթէ ամեն տեղ մշակի կամ բանւորի վարձն անբաւական է իւր անհրաժեշտ պէտքերն հոգալու համար և սակայն տգէտ կամ անկիրթ բանւորներն քանի՞ քանի անօգուտ, և նաեւ վնասակար ծախքեր ունին. քանի՞ քանի անգամ իրենց դառն քրտանց վարձքն ունայնութեանց համար յուժնդն պըս կը վատնեն:

Տգէտ բանւորն, որովհետեւ զուրկ է նախատեսութենէ ու նախահոգութենէ, որովհետեւ իւր միտքն սահմանափակ է ներկային մէջ, ամենեւին չը գիտէ և արժէք չը տար ինտյոյութեան: Սիրահար լինելով բուռն գրգռմանց և զգայական հեշտութեանց, շատ անգամ միայն արբեցութեան մէջ հաճոյք կը գտնէ և որչափ աւելի կը շահի, այնչափ աւելի կը խմէ: Եւ

թէ կը վատաբերէ բանւորի աշխատանաց վարձն բաղմանադատիլ և կեցութիւնն բարւոքել, թող 'ի ձեռն կրթութեան բանւորի ճաշակն աղնըւացնեն, մասաւոր հաճոյց քաղցրութեան վարձեցնեն եւ նախահոգութեան ընտելացնեն:

Որ և իցէ ժողովուրդ շատ շահելու և իւր աշխատանաց բաղմանադատիլ արգասիքն իմաստութեամբ գործ գնելու և վայելելու համար պէտք է որ լուսաւորուած ու կրթուած լինի:

Մակդէյ պատմաբանն կը գիտէ թէ՛ Սկոտլանդին, որ արդ իսկ խեղճ է և տգէտ, թէ՛ դարուն մէջ կը գերազանցէր քան զԱնգլիացին ամեն ասպարիզի մէջ և այն առաւելութեան պատճառն այն էր, որ Էտինբուրգի Խորհրդարանն Սկոտլանդին տուած էր այնպիսի ազգային ուսումն, որ կը պակսէր Անգլիային: Ամերիկայի Միացեալ Նահանգաց տարազաբոճներն կ'առնէին թէ՛ իրենք երկու անգամ վարձ կը հատուցանեն գործաւորաց, բայց դարձեալ կը մրցին Եւրոպայի հետ և սուրա պատճառն ոչ այլ լինէ է, եթէ ոչ իրենց գործաւորաց կրթութիւնն, որոնք թէ՛ արագ կ'աշխատին, թէ՛ լաւ և թէ՛ մեծ օգուտ կը քաղեն մեքենաներէն:

Այն տնտեսագիտական պատճառին հետ միացած է նաեւ երկրորդ մի, քաղաքագիտական նկատմամբ:

Անդադար կը կրկնեն թէ՛ Հանրաւարութիւնն կը յառաջէ, է՛ որ ուրախութեամբ և է՛ որ խռովութեամբ և տաղնադաւ: Հաւասարութիւնն կը յառաջէ ինչպէս միապետութեան մէջ. ո՛չ միայն 'ի Զուլիցերիա, այլ և 'ի Ռուսաստան: Աստի կը հետեւի, որ յետ յեղափոխութեան և վերանորոգութեանց, անդադար կը բաղմանայ այն անձանց թիւն, որոնք ընտրութիւն կամ

քուէիւ կը մասնակցին իրենց երկրի կառավարութեանն : Արդէն ընդհանուր ընտրութեան սկզբունքն հաստատուած է քանի մի ազգաց մէջ :

Յրեմէ ամենուրեք անհամբեր բաղմունքիւնն կը բախլէ քուէարկութեան դաշինքներու դուռն , և ահա Անգլիոյ տղնուապետութիւնն իսկ քուէարկութեան դռներն կը բանայ ամբոյն առջեւ :

Սոյն Հանրապետական շարժումն այնպիսի խորին և հանրական պատճառներէ կը յառաջագայի , զոր ոչ մի վեհապետ , ոչ մի կուսակցութիւն , ոչ մի դաշնակցութիւն , ոչ մի նիդակակցութիւն կարող չէ առաջն առնուլ և արգելուլ : Որովհետեւ արգելուլն անհնարին է , ուրեմն ջանալու է ՚ի բարին գործ դնել , և այս առթիւ հարկ է որ իւրաքանչիւր հանրական քուէարկութեան հետեւանքն լինի հասարակաց բանականութեան յառաջադիմութիւնն և ժողովի այն ժամանակ միայն սկսին ընկերականութեան գործերն անօրինել , երբ ընդունակ և կարող են արդէն իրենց գործերն լաւ անօրինել :

Ով որ չը գիտէ իւր ճշմարիտ բարին և օգուտն որոշել , նա անընդունակ և անարժան է քուէ տալ և ընտրել նոյն անձինքն , որք պարտին հասարակաց օգուտն ու շահն տնօրինել :

Տուր տգէտ ժողովրդին ընտրութեան կամ քուէարկութեան իրաւունք և ահա պիտի տեսնես , որ այսօր աւնիջանութեան , վաղն բռնապետութեան անդունդն պիտի գլորի : Իսկ ընդհակառակն՝ լուսաւոր և կիրթ ժողովուրդն շուտով ազատ ժողովուրդ կը լինի և իւր ազատութիւնն կը պահպանէ , ՚ի բարին գործ դնելով զայն : Ընքնապատասխան կամ յափշտակող իշխանութիւններն կ'ապրին և կը յարատեւեն միայն հասարակաց թող և տը

հաս բանականութեան շնորհիւ , որ իրենց միակ ապաւէնն ու պատրուակն է :

Ճշմարիտ և կատարեալ ազատութիւնն կրթութեան ազատութիւնն է , երբ թափանցած է մինչեւ շինական կենաց վերջին անկիւնն , մինչեւ շինական վերջին հիւղն ու ապաստանաբանն :

Երբ հանրական ընտրութիւնն կամ քուէարկութիւնն ուսման և կրթութեան հետեւանքն է , այն ժամանակ արդար իրաւունք է ազահով աղբիւր զօրութեան և մեծութեան , իսկ եթէ ընտրական իրաւունքն շաղխուած է յամսու տգիտութեամբ , աղբիւր է մեծամեծ և անթիւ չարեաց :

Վերջին դիտողութիւն մի եւս պիտի յաւելունք : Մեծ վտանգ կարէ ըստառնալ ներկայ քաղաքակրթութեան թող բարեկեցութեան կարօտութիւնն ու ծարաւն հանրանոց ժողովրդեան մէջ , բայց լոյսն ու բարոյականութիւնն ևս պէտք է ծաւալին տմեն կարգի մարդկանց մէջ , որ առաջնոց արդարութիւն ներշնչեն , և վերջնոց համբերութիւն , որպէս զի յեղամիտութիւնն ու վերանորոգութիւնն իազապարհ կատարուին և ահա՛ այն ժամանակ յառաջադիմութիւնն անկասկած է և ապահով : Իսկ եթէ ժողովրդեան բարձր գասն կրթուած է , հարուստ և ինքնասէր , իսկ ստորին գասն՝ տգէտ , թշուառ և նախանձոտ , այն ժամանակ արիւնհեղութիւնք եւ խռովութիւնք պիտի չըսարսռին երբէք :

Աստիճապէք , երբ ստեղծի իրնդիրներ կը յուզեն և կը խռովեն ներկայ ընկերական հասարակութիւններն , այն է խնդիր ընկերական , խնդիր քաղաքական և խնդիր կրօնական : Արդ՝ ոյն խնդիրներէն և ոչ մին կարող է լուծուիլ յօգուտ քաղաքակրթութեւն , եթէ հասարակութեան բաղմնադոյն

մասին, այսինքն ժողովրդեանն տրուած չէ իրական, բարոյական և զօրաւոր կրթութիւնն :

Հանրական ընտրութեան կամքը, ւէտրկութեան իրաւունքն կը տանի դէպ ՚ի անիշխանութիւն և ապա դէպ ՚ի բռնապետութիւն :

Հասարակութեան տարբեր դասերու մէջէն ատելութիւնն ու խռովութիւնն վերջացնելու համար՝ պէտք է որ գործաւորներն եւս կալուածատէր կամ գրաւատէր լինելու վիճակին հասնին և այս ո՛չ այլ իւրիք, եթէ ո՛չ կրթութեամբ միայն կը լինի :

Արդ՝ ներկայ ժամանակի գործնական խնդիրներուն մէջ ամենէն կարեւորն, ամենէն անհրաժէշտն և ամենէն ստիպողականն հասարակաց կրթութեան խնդիրն է :

Թերեւս սովորական խօսքեր համարուին մեր խօսածներն, վասն զի ներկայիս մէջ տգիտութիւնն այլ ևս ջատագովներ չունի : Նախարարք, և պատգամաւորք, գիրք և օրագիրք աւանդն առհասարակ կը յայտարարեն, կ'ազաղակեն որ անհրաժէշտ պէտք է ժողովրդեան կրթութեան վերայ մեծ և ամենամեծ ուշադրութիւն դարձընել : Սակայն կայ արդեօք այնչափ պատրաստութիւն, որ ազգերն արիւնքութեամբ դիմադրեն ամեն արգելքներու և յօժարակամ զոհեն ինչ որ կարեւոր է կրթութեան մեծ գործը յառաջ տանելու համար :

Այս թարգմանական ընդհանուր տեսութենէն զինի ՚ի մասնաւորի ահնարկ մի ձգենք մեր ազգային կրթութեան վիճակի վերայ :

Կրթութեան խնդիրն, ցաւակցաբար կ'ասենք, հիմնապէս ուշադրութեան առնուած չէ մեր Ազգին մէջ, և ո՛չ ամենայն ջերմութեամբ յուզուած մեր Ազգային Երեսփոխանա-

կան Ժողովոյն մէջ : Արդարեւ՝ մերթ ընդ մերթ կը խտտուի կրթութեան կարեւորութեան վերայ մեր ազգային պարբերականաց մէջ, բայց առանց իրական և գործնական արգիւնտուրութեան ամեն խօսք կը հնչուի իբրեւ Չայն Բարբառոյ յանապաի :

Այս անտարբերութիւնն կատարեալ մահ է մեր ժողովրդեան ներկային և ապագային. ուստի եթէ ապրիլ կը փափագիմք Ազգաց մէջ ժողովրդեան կրթութեանն մեծ և ամենաւե՛ մեծ կարեւորութիւն տալու ենք :

Եթէ երեսփոխան լինէինք, պիտի յամենայն զօրութենէ պնդէինք, որ Երեսփոխանութիւնն իւր խորին միտադրութիւնն կրթութեան խնդրոյն վերայ դարձնէ, որոյ մէջ ամփոփուած է մեր ազգային կեանքն ու գոյութիւնն : Երեսփոխան չեմք, բայց ՚ի բոլոր սրտէ կը փափաքինք, որ ազգային կրթութեան խնդիրն Ազգային Երեսփոխանութեան համար խորին մտածութեան և տնօրէնութեան առարկայ դառնայ :

Եւ ահա՛ գլխաւորապէս այս նպատակու և յուսով կը քաջալերուիմք խօսիլ ժողովրդեան կրթութեան կարեւորութեան վերայ : Սոյն նիւթայն վերայ այնչափ խօսուած և գրուած է յառաջագէ՛մ ազգաց մէջ, որ դժուարութիւն անգամ չունիմք երկար մտածել այս մասին, այլ բաւական է միայն ալոյց հասուն խորհուրդներն թարգմանաբար հաղորդել մեր Ազգայնոց : Բայց որովհետեւ խորհուրդներն հաղորդելէն աւելի օգտակար է, մանաւանդ մեր տհաս Ազգին համար, ուրիշ ազգաց կրթական վիճակի պատկերն ներկայացնել եւ ամեն եղանակ ու ճանապարհ մատնանիլ ցոյց տալ, ուստի բարեոք կը համարիմք քանի մի երկիրներ իրենց ժողովրդային կրթու-

Թեան վիճակով պատկերացնել և այն պատկերով ցոյց տալ թէ որ երկիր կամ աղբ որ չափով կարեւորութիւն տաւած է դատարարականութեան : Ի՞նչ միջոցներ գործ դրած է և ի՞նչ գործ կը նէ : Բնէ ալ առաւելութիւններ կամ թերութիւններ կան գործ դրած միջոցներուն կողմէն : Բնէ անխանջ փորձեր վարձած են և կը փորձեն ժողովրդեան մէջ կը թուութիւն ծաւալելու համար : Բնէ զոհողութիւններ արած են և կ'անեն ժողովրդեան ամեն կարգին ըստ հաշորդելու համար , և այլն և այլն :

Համեմատական գաղափար տալու համար՝ յառաջագէտ աղբերու հետ պիտի բաղդատենք նաեւ անցաւաճառքէմներն :

Եւ որովհետեւ վերջին ժամանակներս յաւելաւ կը խօսուի մեր Աղբին մէջ Զուլայերական ժողովրդային կըրթութեան վերայ և մեր աղբակիցներէն ոմանք սխաճ են արդէն իրենց զաւակներն նոյն երկիրն զրկել ուսանելու , ուստի լաւ կը համարուիք Զուլայերիայէն սկսիլ :

(Ծարռանալիք :)

Մարդկային սեռի կատարելագործութիւն :

Բնութեան բարոյական օրէնքը :

Պատերազմի կատարածոց նոյն իսկ մէջը՝ չարիք կ'ամբրին միտք կը լուսաւորեն , ժողովուրդք կը միանան , և մարդկային սեռին զանգուածը թէպէտ և յամարալը , բայց դէպ ի՞նչ աւել մեծ կատարելութիւն մը միշտ կը դիմէ :

ԴԻԻՐԿՈ

Ո՛հ , դէպ ի՞նչ կատարելութիւնը միշտ յառաջանալու աղբի գեղեցիկ ճակատագիրը բնաւ երբեք իր յառաջագիտութեանց վախճանին չը հասնիր :

ԱՆՍԻՆՈՆ

Մեր հոգւոյն խորը կը հանգչի բաւարարականներէ հազիւ նկատուած վը-

սեմ զգացում մը , որ կը յաւել մարդկութիւնը : Մնաց որ ինչ որ ալ ըլլայ իրեն տգիտութիւնը կամ իրեն ըստը , մարդս միայն արգարութեամբ և հանձարով կը կամի նոյա իշխելու իրաւունքը ճանաչել , ասկէց կը հետեւի թէ ժողովուրդը կը հնազանդի ամենէն խիստ օրինաց ամենէն այլոնդակ սնապաշտութեանց , վասն զի զանոնք արդար և իրաւացի կըմբռնէ : Այս պարզ դէտողութեան տակ կիյնան պատմութեան ամենամեծ դէպքերը :

Կըսեմ որ զգացումը վսեմ է . վասն զի կը վկայէ , և այս իսկ ստուութեան համար մեր սիրոյն վըրայ եղած խնաստակաց զըպարտութեան դէմ կը յայտնէ , կ'ըսեմ որ այնչափ սխալանալ կը կապուինք որչափ որ մեզի իրրեւ ճիշմարտութիւն կը ներկայացուի : Միտքով դէպ ի՞նչ միջին դարը բարձրացիր , տես ժողովուրդը , աղնուականաց առջեւ , և թագաւորք աղնուականք եւ ժողովուրդք միանգամայն կըբնաց առջեւ ի՞նչ գուճս իջած են , ինչո՞ւ համար այս կրկին անարգութիւն , աղնուական ցեղն նախապատուութիւնն , ժողովրդեան հաւանութիւնն է , ինչպէս կըբնաց սրբութիւնը թագաւորաց և աղնուականաց հաւանութիւնն է , ամենքը արդարութեան և ուղիղ բանին հնազանդիլ կը կարծեն , և ասոր համար է որ կը հնազանդին : Բայց երկու զօրութեանց միմը , օրինակի համար ժողովուրդը , պիտի հասկնայ խոյն իրեն մոլորութիւնը անմիջապէս իրեն չըթթայք կիյնան եւ զայն գերութեան մէջ բռնող հաւատալիքներէն կը մերկացնէ . այս արգարութիւնը միտառել կը փութայ վասն զի կը ճանաչէ թէ հրամայելու իրաւունքը միայն նորա է : Ի հարկ է իրաւունք ունէի զգացումը վսեմ անուանելու , որ կը պահէ մարդկային արժանաւորութիւնը մինչև բըռ-

Նուառութեան գաւառներ և աղատ
կ'ընէ մինչեւ ճշմարտութեան նախկին
ցոլքերը : Այս տիեզերական զգաց-
ման մէջ կը ճանաչուի բնութեան օրէնք
մը, օրէնք՝ որուն դէմ պիտի ջախջա-
խուին մի առ մի բոլոր անապաշտու-
թիւնք և երկրագնդի բոլոր բռնաւո-
րական օրէնագրութիւնք :

Այս օրէնքը ուրիշ երկու օրինաց
հետ կը շղթայուի մի և նոյն նպատա-
կին ծառայելու համար, այսպէս :
Մարդը ճշմարտութիւնը կը սիրէ ա-
նոր կը փափագի. բնութեան առաջին
օրէնքը :

Բայց այս խուղարկութեան մէջ
սէտք է իրեն առաջնորդ մը, այս ա-
ռաջնորդը յինքն կը կրէ :

Մարդս միշտ ամենէն գեղեցիկին
կը հակամիտի. բնութեան երկրորդ օ-
րէնք :

Վերջապէս այս երկու օրէնքը եր-
րորդի մը արմատն են : Կատարելու-
թեան օրէնքը, որ միմիակ Աստուծոյ
հայեացքին տակ ժողովուրդը դէպ 'ի
բնութեան օրինաց կատարումն կը տա-
նի, մի և նոյն տառանմամբ և ոչ շարժ-
մամբ, ոմանք յառաջ և ոմանք վերջը :

Վերջին գարուն վերջերը յայտնը-
ւեցաւ այս օրէնքը, Թիւրքիոյ նախագ-
գացում ունեցած էր, իսկ Կոնստու-
սէն իր բանտին խորէն կը փութայ զայն
աշխարհի յայտնել մտածմունքը մեծ էր,
բայց միայն ընդ աղօտս նշմարեց, կամ
լաւ եւս գիտութեանց յառաջագէմ
սեղանին վրայ զայն նկարեց, թողով
երկրագնդիս վրայ բարոյականին եւ
մարդկութեան զարգացման նախախ-
նամական ընելու փառքը յետագայ
գարուն :

Այս է օրինաց նպատակը. կամ
լաւ եւս ըսել մարդկային սեռին վը-
րայ դրուած մեծ աշխատութիւնը :
Ի՞նչ պիտի լինի այս աշխատութեան

վերջը, չը պիտի մ, ամեն բան, որ հը-
նար է նշմարել, դրուած պաշտօն մը,
աւելի կամ նուազ երկայն ուղի մը ըն-
թանալու : Եւ բարոյական աշխարհը
այս աղծամուղջի մէջ կը թաւալի, բայց
միշտ լցոյն մտնենալով :

Անոնք, որ պատերազմեցան, երեւա-
կացեցին այս օրէնքը՝ որ մարդկային ի-
մաստութեան յառաջադիմական ա-
ճումը կը հռչակէր, լի այս մտածու-
թեամբ, կը հարցնեն, ո՞ր բանաստեղծ
պիտի հակադրենք Համբրտի, ո՞ր խնա-
սուն՝ Սոկրատի, ո՞ր քաջամարտիկ՝ Ն-
պոմփնոնդոսի : Իսկ ինչիրը հասկնա-
լէն անգամ յառաջ կը փայլեն իրենց
յաղթանակը :

Յիշուի, կատարելութիւնը մարդ-
կային բնութիւնը փոխելու կարողու-
թիւնը չէ. Այլ պարզաբար զանգուա-
ծոյ շարժմանց և մարդկութեան յա-
ռաջադիմութեանց արտայայտութիւ-
նն է : Երկրագնդը ծածկող բոլոր
ժողովուրդք իբրեւ մի մարդ նկատե-
լով, ինչպիսի եղած է թէ այս էակը աչ-
խարհիս սկզբէն 'ի վեր ամբողջած է :
Կը հարցնէ իրեն, ի՞նչ էր Սեսողրի ժա-
մանակ և ի՞նչ է այսօր : Ի՞նչ թերու-
թիւնք անհետ ըրած է և ինչ ճշմար-
տութիւնք ծագել տուած է, ամե-
նայն ինչ զոր թողած է իր ուղիի վրայ
և զոր վեց հազար տարուան ընթաց-
քին մէջ հաւաքած է : Մարդկային
ճակատագրին փառաւոր տեսարան մը,
որուն շրջանակը յաւիտենականութե-
ան մէջ թաւալող իւրաքանչիւր
նոր գարուն կը մեծանայ և կը լուսա-
ւորի :

Երկրագնդիս վրայ ճշմարտութեան
յառաջադիմական պատմութենէն ա-
ւելի պիտի լինի բարձր ըմբռման պատ-
մութիւն մը, ամենէն մեծ փառք ա-
րիւնագանդ փառք, պիտի բռնէին ա-
մենէն փոքր տեղ : Բոլոր ժողովուրդք

պիտի ջնջէին որ աշխարհի հետ ամեն
նեւին գաշնագրութիւն չորին :

Եւրոպայի ցեղից կառապողաւ,
Թեան, գերութեան և մարդկանց ներ-
քինացման հսկաւակ, անդ քանի մի
տող պիտի կարեն որ ընդունիլ : Ընդ-
արձակ առաջարկէ մի էր, ուր անթիւ
ձեռքեր Տիրոջ օգտին համար կը վա-
տակէին : Բայց քանի որ աղքատներ մը
ժողովուրդը կը ծածկէր, թաղուած լցս
մը գերեզմանաց և տաճարաց մէջէն
կարտափայլէր : Պիւթագորոս և Պլա-
տոն փնտռեցին իմաստութիւն և իմաստին
քաղաքակրթութիւն գաւազանը Ելա-
զայ փոխադրեցին : Ալէքէր և Սպար-
տայ երկու ազոտ ժողովուրդաց տեսա-
րոնք կ'ընծայէին, այս գեռ անձանց
ճշմարտութեան առաջին փորձն էր,
թէ բոլոր մարդիկ աստուածաց առ-
ջեւ հաւատար քաղով պարտին օրի-
նաց առջեւն ալ հաւատարիլ :

Յունաստան այս սկզբունքը ար-
դէն յաղթական Հռոմէն հետ գաշնա-
ւորեց, Սոկրատի վարդապետութեամբ,
այն է իր մահուան օրինակը և միակ
Աստուծոյ մտածմանքը և բոլոր ճիշ-
մարտութեան ակն : Հռոմ սակաւ
ինչ օգտեցաւ այս ժառանգութենէն,
հայրենասիրութեամբ եւ ընտանեաց
առաքինութեամբ պատուոյ հասաւ,
կնոջ մը ամբօթութիւնը և որդիական
գթութեան կանգնեալ տաճար մը իր
աէրութիւնը հաստատեցին եւ զայն
յաշտ մարդկանց և աստուածոց մեծ-
ցուցին, երկիրը իր շղթայից մէջ կը
բռնէ և ամենէն գիւցազնական անձե-
ռւրացութեան օրինակը նորա կ'ընծա-
յէ : Բայց, մեռնելով նորա չթողուց
որ և է մեծ ճշմարտութիւններէն եւ
ոչ մին, որ մարդկային սեռին հայրե-
նական ժառանգութիւնն են :

Աստ չի կայ անխորհուրդ ամբառ-
տանութիւնը, որ պատմութիւնը կը

տհամի հակառակելու, բայց Տակիտոս
և Տիտոլիւս Լիւս, Հռոմ, հզօր Հռոմ,
գիտէ պատերազմել, աշխարհաց տի-
րել, քաղաքակրթել, բայց ոչ ինչ կ'ա-
ւելցնէ Յունաստանի ժառանգու-
թեանց և ոչ ինչ կը նուազեցնէ իրեն
վայրագութենէն, բազմաստուածու-
թիւն, կառապաշտութիւն, գերութիւն,
անձնապանութեան փառքը, Արկէսի
սրիւնը ու իրազեկը, մարդկային
զոհերը, երկիրը բարբարոսով յայտն-
ւած, ժողովուրդը որսի մը պէս նկատ-
ուած, և բանակաց իրաւունքը մարդ-
կանց իրաւամբը կանգնած, ժողովուր-
դեանց մուրութիւնը կրօնական հոյ-
րենասիրական և քաղաքական անգը-
թութիւնը, որոնց դէմ, բսան գարէն
աւելի աղաղակ իր բողոք մը չը բարձ-
րանար :

Հնութիւնը իրրեւ քողով մը ծած-
կուած է, զոր Աստուծոյ մեծութիւնը,
մարդկային արժանաւորութիւնը եւ
բնութեան օրէնքը իր հանձարէն կը
թագուցանէր :

Նախնի ընկերութեան յառաջա-
դիմութիւնը այս երեք մտածմանց մէջ
կը կեդրոնացնէ : Միութիւն ամուս-
նութեան մէջ, աշխարհավարական և
քաղաքակրթական ազատութիւն, օ-
րինաց առջեւ հաւատարութիւն, այս
երկու վերջի սկզբունքները աւելի ան-
ձուկ սահմանաց մէջ սեղմուած են,
յաղթելոց բնաւ օգնութիւն չի կայ,
մարդը չէ որ օրէնքը կը մեծարէ այլ
քաղաքացին :

Ահաւաստի քառասուն դարուն
բարոյական գործը : Այն ժամանակ
կը կործանի մեծ կայսրութիւնը և ի-
միասին բոլոր նախնի ընկերութիւնը,
այս բեկորաց մէջտեղ, քաղաքացւոց
իրաւունքը կը կորսուի, բայց մարդ-
կանցը կը գտնուի, պարտին հիմնել
հրաման մը աւելի ընդարձակ աւելի

որդատաւոր, եւ մանաւանդ աւելի մարդկային, Աստուծոյ միութեան վրայ կրթնած, ուսկից կը ծագի մարդկային սեռին միութիւնը :

Յիսուս Քրիստոսէն էր այս լոյսը, որ մեզի եկաւ, պատառեց քողը, որ Մովսէսի Աստուածը աշխարհէն կը ծածկէր, սիրովը այլակերտուած, տղայքը հօրը ընծայեց եւ հայրը տղայը, եւ յանկարծ Սօկրատի ամենաբարձր մտածմունքները ժողովրդոց մէջ կը ջըլաբերէր :

Այս ճշմարտութեան առաջին արդիւնքը երկրագնդիս վրայ հրաշալի գէպք մը եղաւ, այն է գերութեան ընկալմը : Բիւրաւոր ժողովուրդք գիտեն այսօր քննոր չգիտցան նախնի եւ ոչ իմաստուն մը, գերի մը գնել եւ վաճառել կը նշանակէ մարդու մը արիւնը գնել եւ վաճառել, բռնաբարել, ի մի բան Աստուծոյ օրէնքը եւ մարդկութեան իրաւունքը : Պարզ բնական ճշմարտութիւն, որ իբրեւ պարիսպ կը բարձրանայ նախնի եւ արգի ժամանակաց մէջ տեղ, այսօր գերութիւնը բարբարոս ազգաց բարբարոսութիւն մի է, ատենօք քաղաքակրթեալ ազգաց սովորութիւնն էր, մինչ զի Պղատոն իւր մտային հասարակապետութեան տարերաց մին համարեր էր :

Արիստոտել ինքնին, հանձարի մարդ, խաբուեցաւ, բոլոր ժողովրդոց զգացումն առաւ իբրեւ բնութեան օրէնք մը : Սովորութենէն իրաւունք հետեւցուց, չխորհնալով ծանաչել մարդը գերութեան անարգութեանց մէջ, յայտնեց ստորին ցեղ մը ծառայելու համար ստեղծուած, ինչպէս ձին բռն կրելու համար, կարծելով թէ ցեղի մը բնաւորութենէն են այս անարգութիւնք, իրօք, ստրկութեան գործն է եւ ոչ բնութեան :

Ժողովրդեան բարոյական կեանքը ու

Ժ

րեմն ընդարձակուած է մտածմունքով մը, որ Սօկրատի Պղատոնի, եւ Արիստոտելի ժամանակ կը պակսէր, ի դուր Մովսէսի ժամանակ կը փնտռէին :

Յիսուս Քրիստոս զայն հնչեցուց Խոյնի բարձունքէն, եւ կորսուեցաւ բարբարոսաց մէջտեղ, եւ պատերազմական տաան եւ ութը դարէն վերջը մենք գտանք դարձեալ Աւետարանին մէջը :

Մեծ յեղափոխութիւն մը եղաւ, այն է գերեաց եւ տէրերու աշխարհի մը մէջտեղ նետուած մտածմունք մը : Հռովմ գեռ համայն երկրին կը տիրէր, բոլոր երկրին վրայ կային վաճառատուք, ուր մարդ զմարդ կը գնէր եւ կը վաճառէր : Յիսուսի Քրիստոսի մը մտածմունքը միայն ըմբռնուեցան թէ զոհեր, մնացորդը, ժողովուրդք, արքայք, բարոյագէտք, իմաստակեր, մշտաւորական խորհուրդ մը միայն ունեցան, տեսական մը, զոր կրնար վաճառանութեան ենթարկել, կարելի է փոխադրել մը երազ կրնայ լինիլ, եւ նոյնհետոյն քաղաքակրթեալ աշխարհի առաքինի կամքը այս երազէն ծագումն առաւ :

Նախնիք իրերէն կրնանք հետեւեցնել թէ բարոյականը եւ աշխարհաւարականը երեք մեծ յեղափոխութիւնք կրեցին : Միակ Աստուծոյ հաւատալը Իսրայելացիներով եւ Սօկրատով յայտնուած : Երկրագնդին վրայ քաղաքական ազատութեան առաջին երեւումը Յոյներէն ծագեցաւ : Եւ այս երկու գաղափարաց իրականութիւնը, եւ գերութեան կործանումը, Յիսուսի Քրիստոսի հօր գործն եղաւ, անդ են մարդկային սեռին բարոյական պատմութեան առաջին մասերը :

Ուրեմն մարդկութիւնը կրնժանայ, գէպ ի ճշմարտութեան թագաւորու

8

Թիւնը կ'արշաւէ : Բնութեան օրէնքը զայն դէպ ՚ի այս նպատակը կ'ուզէ , ուստի երկրագնդիս վերանորոգութիւնը պօտի պիտի լինի , թէ այս ընթացքը առաջին անգամ քիչ մը յամրաբայէր , սակայն պէտք էր այսպէս լինել , առաջին ճշմարտութիւնք աւելի դժուարին են յայտնելու , բայց այսօր շարժմանքը կը ճեպէ եւ յառաջագիմութիւնք կը բազմապատկին :

Միութիւն Ատուծոյ ,

Միութիւն մարդկային սեռին .

Սէր մարդկութեան ,

Զնչումն ցեղից .

Զնչումն դերութեան :

Քաղաքացւոյ իրաւունքը մարդկային իրաւանցը հպատակեցնել :

Եւ իղձի ազատութիւն :

Աւել ուշով զխտեցէն նախնեաց բոլոր անձանսթ ճշմարտութիւնք , եւ այժմեան բոլոր ծանօթ ճշմարտութիւնք : Բոլորն ալ կը ներդաշնակին բնութեան օրինաց , բայց այս յառաջագիմութիւնք շարժացման նախկին տարեքն են միայն : Մեղի կը մնայ գործելու , որչափ որ մեր ակունք պիտի տեսնեն մեղաց յաղթանակը եւ առաքինութեան հալածանքը , որչափ որ ժողովրդական զանգուածք իմաստութեանն եւ հոգւոյ տշնիւ զարգացումներէն զրուած պիտի լինին , զմեզ վայրենութենէն կ'անջատէ , որչափ որ մասնաւոր ցեղք գերութեան դատաւարութեալ պիտի լինին , (ինչպէս Ամերիգայի մէջ խափշեկք , Մպտավիայ եւ Վալաքիոյ մէջ Պահեմիայիք) այսինքն մարդը իւր նմանը վաճառքի եւ գրաստի անունով պիտի ժառանգէր , որչափ որ երկրագնդիս մեծ մասի մը վրայ , Հրէայք զրկուած պիտի լինին աշխարհաւարական եւ քաղաքակրթական իրաւունքներէն , թէ մարդիկ ազնուական եւ սինգքոր ցեղերով պիտի բաժանուին : Թէ աշխա-

տութիւնը անարդուած պիտի լինի եւ աշխատաւորք արհամարհուած : Ահա ջապէս որչափ որ մութացիկք բռնաւորք եւ դահիճք պիտի լինին , եւ մարդկային արիւնը պիտի հոսէ երկրիս վրայ , օրէնքը երբէք կատարուած չը պիտի լինի , կատարելութեան գործն է մի առ մի բոլոր նախատեսաց եւ անձկութեանց զգեստներէն մերկացընել , որով ընկերութիւնը ծնած ժամանակ զմեզ կըղգեցուցանէ , երկնային ճակատագրային օրէնք որ եւ է հանգըստութիւն չը թողուր մեղի , որ մարդկային սեռին կը խօսի ինչպէս մահը Պօսուէի մէկ տակալի գործին մէջ կ'ըսէ մարդուն : « Յառաջ , յառաջ , եւ բոլոր քաղաքակրթեալ ժողովուրդք իւրեն կը պատասխանեն հայելով երկինքը թէ արդէն մենք սրընթաց կ'արշաւէինք » :

Էմմե-Մարտէն
1875. Մարտ 25.

Թարգ .
Մարտի 25. Թ.
Գաղտնի , Ուրախ :

ԵՐԴՈՂ ԹՈՉՈՒՆՆԵՐ

Մէկ գաւառի մը մէջ գեղեցիկ գիւղ կար , որուն չորս կողմը պրտաւորութեամբ ծառերու պրտիներ կը գրտնուէին , գարունը այս ծառերը կը ծաղկէին , եւ զուարճալի բոյր կը սփռէին իւր ճիւղերուն վրայ . ինչպէս շրջակայ ցանկերուն վրայ . փոքրիկ թռչնոց եւ բամ մը կը բուռնէին , որ իրենց քաղցր դալարիկներով օդը կը հնչեցնէին . աշունը այս ծառերը խնձորով , տանձով եւ դամնով կը բեռնաւորուէին : Բայց ահաւասիկ շատ մը չար տղաքներ սկսան թռչնոց բոյները աւրել :

այն օրէն ՚ի վեր այս հիւրատեաց գաւառը տակաւ առ տակաւ թողուցին . աղ գարնան գեղեցիկ առաւօտները իրենց երգոց ձայները չը լսուեցան . որդատեղները ըսիկ և արուր մնացին . տուններուն վնասակար թրթուռները զոր ատեն մը թռչունները կը ջնջէին , սոսկալի եղանակաւ սկսան բաղմանդատել ծաղիկները եւ տերեւները խանձելին . այնպէս որ ծառերը իրենց տերեւներէն մերկ մնացին , ինչպէս ձըմեռուան մէջ տեղ , և չար տղաքները որ յառաջագոյն քաղցրահամ պտուղները կը վայելէին առատութեամբ , աւսնոյ աճիլը չը տեսան :

Մեր ամենամեծ բարութեան համար Աստուած բնութիւնը կը կարգադրէ , կանոնը խանգարելը ինքը զինքը պատժել ուղիւ կը նշանակէ :

ՍՐԻՆԳ ՀՈՎՈՒԱԿԱՆ

Մէկ թագաւոր գանձապետ մը ունէր , որն որ հովուական վիճակէն իր տաղանդով և յատկութեամբ մինչեւ բարձր պաշտօնի հասեր էր . թըշնամիները այս բարձր յաջողութեան վրայ նախանձա՞՞՞ զանի ամբաստանեցին իշխանին քով . թէ տէրութեան գանձերը իրեն շահուն կը ծառայեցը ներ . աւելցուցին թէ մասնաւոր քաբայրի մը մէջ մէկ երկաթէ դռով ամրացած կը պահպանէր :

Թագաւորը ուղեց ստուգել գործը . այցելութիւն ըրաւ գանձապետին , և ցուցնել տուաւ բոլոր յարկերը . և նշմարեց երկաթէ դռն մը , հրամա-

յեց որ բանան , այս տեղ մտած ժամանակ ինչ եղաւ իր զարմանքը , մի միայն չորս որմերը նշմարեց , և բոլոր կահկարասիք էին , գեղջկական սեղան մը և յարդէ աթոռ մը , սեղանին վրայ կը գտնուէին հովուական սրինգ , ցուպ , եւ մէկ մախալ , պտտուհանը կանանչազարդ մարգտգետիներու և անտառախնիտ ըններու վրայ կը նայէր :

Իմ տղայութեանս ատեն , ըսաւ գանձապետը , ես կը սրահպանէի իմ ոչխարներս , դու սիլ իմ թագաւորոս , զիս ձեր պալատը հրաւիրեցիք , իմ այս աստիճան հասնելէն ՚ի վեր օրը մէկ ժամ իմ նախկին վիճակիս քաղցր զբարձութիւնները ՚ի յուշ կածէի , և ես իմ սրինգովս կը կրկնէի այն երգերը , զոր ատեն մը ՚ի փառաբանութիւն Աստուծոյ կ'երգէի : Ա՛հ , Տէր Արքայ , թող տուր որ վերագանամ իմ հայրենեաց դաշտերը , որ պալատի ամեն սերձութեանց մէջէն աւելի գերերջանիկ կեանք մը ունէի : Թագաւորը շատ բարկացած վատ պալատականներուն դէմ , որ կը զրպարաէին այս բարեբարոյ մարդը , գրկեց պաշտօնէլով , որ զինքը բնաւ չը թողու : Ոչ ոսկին , ոչ մեծութիւնը մարդս երջանիկ կ'ընէ :

ձշմարիտ երջանկութիւնը առաքելնի սրտի մէջ կը գտնուի :

1875 Մարտ 25 Թարգ. ՚ի Գաղէարէնի
Ուխտաւոր Նիկողոս Յ. Թոգաշէան .
յերոսաղէմ :

ԱՐՁԱՆ ՅԱՒԵՐԺԱԿԱՆ ՍԻՐՈՅ Ի ՍԳԱԼԻ ՄԱՀ

Մկրելի Եղբոր իմոյ ճապի Մահտեսի Յովհաննու Մաշդարացոյ Եղևայեան
որ հանգեաւ ՚ի Տէր, ՚ի հասակի 55 ամաց, ՚ի Կ. Պոլիս Մարտ 3:

Ձի՞ք յաշխարհէ արարած
Միշտ մնայուն անկասկած .
Փոփոխական են համայնք
Դառնալ ՚ի հող դատապարտք =
Մահկանացու եւ մեք մարդ
Գիտեմք թէպէտ չեմք անմահ ,
Այլ սիրելոյ կանուխ մահ
Առթէ մեզ վիշտ սուգ եւ ցաւ :
Ընդ քոյժ մահուն քո վաղհաս ,
Ո՛ր իմ եղբայր հարազատ ,
Մերտ իմ ՚ի նետ սուր ցաւոյ
Առ ընկալաւ անքոյժ խոյ :
Կաթուածահար անկեալ քոյ
Եւ զիս արկեր շանթահար .
Այլ ոչ մեռայ զի ընդ քեզ
Կենակցէի մշտապէս :
Լքեր ըզմեզ, եղբայր իմ,
Եղբայր կենաց սրժանի .
Թողեր այրի զամուսին՝
Թողեր զորդիս հայրազերի :
Քո գերդաստան նորաչէն
Գեր դասատուն էր արդէն ,
Ուր մարդկութեան հէգ անդամք
Զարգանային քաջ կրթեալք :

Սուրբ Յակովբեանց պաշտօնեայդ.

Պետ կալուածոյ 'ի Բիւզանդ

Իբրու ընդ ամն երեսուն

Հսկեցեր ժիր եւ արթուն :

Արդ զամենայն դու լքեր

Ըստ ցանկութեան հոգւոյ քում

Եւ առ Յիսուս դիմեցեր

Յաշխարհ կենաց անտրտում :

Զարմանալի սէր քո յիս

Բոցակիզէ արդ զաղիս .

Զիք միխիթար իմ սրտիս

Որ վտալից կայ զարդիս :

Զմէր բարեկամք իմ ճգնին

Հարք , հոգեսուն եղբարք իմ ,

Մատուցանել միխիթար

Թշուառ սրտիս վշտահար :

Զի ապառում սրտիս սուգ

Տայ ինձ զգալ յայնց տաղտուկ

Ինձ քաղցրանայ ողորմուկ

Հեղրւլ միշտ դառն արատաւք :

Ի զուր սակայն ողբամ ես

Ըզմահ քո իմն ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ

Հրաւեր առեալ 'ի բարձուստ

Հարեր յաթուր զաշխարհ սուտ :

Թողեր բաժին ամուսնեյդ

Եւ որդեկաց սերանունդ

Եւ ինձ եղբորդ եւ այլոց

Ըզմահդ ողբալ սաստկակոծ :

Հանգչի մարմինդ 'ի Տապան

Հանգուցէ Տէր ընդ արդարս

Զողիդ յերկնից 'ի խորան

Յաւերժական անդ 'ի փառս :

Միխիթարիչ Սուրբ Հոգին

Հասցէ եւ մեզ յօգնութիւն

Զանմիխիթարն առ 'ի մէնջ

Բառնալ զսուգ թախծութիւն :

Զապարիս Վ. Եղեայեան

Միաբան Ս. Երոստատէի :

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՔ ԲԷԹԼԷՆՄԻ

ԱԶԴԱՅՆՈՑ ՎԵՐԱՅ

1623 Թուին . Պարոն Տէր Գրիգոր Երուսաղէմի Հայոց պատրիարքի օրովը, Յայնք տիրապետութեան տէնչանօք խնդիր կը յարուցանեն թէ, քանի որ Հայք Բեթլէհէմի մէջ ժողովուրդ չունին, պէտք է որ ձեռնթափ լինին Մընընդեան սուրբ Տեղիքներէն, և նոյն իսկ Բեթլէհէմի մեր վանուց մէջ Եկեղեցւոյ շինութեան արգելք ըլլալ կ'ուզեն :

Իրաց այս պարագաները կ'ընտրուեն զՊարոն Տէր Պատրիարքն, որ Երուսաղէմի սուրբ Յակոբայ վանուց քրձաղդեաց միաբաններէն Մուշեցի Յակոբը 'ի Բեթլէհէմ տանելով կ'ամուսնաց ւնէ Լատին օրիորդի մի հետ, հոն նոյաբնակութեան տեղի հաստատելով անոնց ամէն պէտքերը կը հոգայ : Եւ անոնցմէ կը սերեն Բեթլէհէմի Հայ ժողովուրդը, որոց թիւը այսօր հարիւրէն աւելի է :

Յիշեալ Յակոբն կը ծնանի զՆերսէսը Ներսէս կը ծնանի զՅակոբն, Միսրիհն, Մովսէսն և Աբրահամը : Աբրահամն չամուսնացած Վատվուքի ըսուած գիւղի մէջ կըմբռնի վերաւորուելով երկու գիւղի իրարու հետ պատերազմած ժամանակ :

Ներսիսի անդրանիկ որդի Յակոբն կը ծնանի զԳէորգը, Յովսէփը, Գաւիթը, Գրիգորը և Եղիան :

Ներսիսի երկրորդ որդի Միսրիհն կը ծնանի զԱբրահամը :

Ներսիսի երրորդ որդի Գրիգորն կը ծնանի զԽաչիկը :

Ներսիսի չորրորդ որդի Մովսէսն կը ծնանի զԵղեայն և զՅովհաննէսը :

Յակոբի անդրանիկ որդի Գէորգն կը ծնանի զՅակոբ, Սողոմոն, Ներսէ-

սն, և Սալէհ (արգար) և երկու դուստրը Հիլուէ (անուշ) և Մարիամը :

Յակոբի երկրորդ որդի Յովսէփն կը ծնանի, զՄարկոս :

Յակոբի երրորդ որդի Գաւիթն կը ծնանի զՅովհաննէսը, Աբրահամը, Եղիայ և հինգ դուստր Սուլթանը, Ազիզէ, Վարաէ, Միլտաէ (ծնունդ), Հիլուէ :

Յակոբի չորրորդ որդի Գրիգոր կը ծնանի զՅովհաննէս եւ մի դուստր Կաթմայ անուամբ :

Յակոբի հինգերորդ որդի Եղիան կը ծնանի զԱբրահամ և զԳէորգ :

Միգրիլի որդի Աբրահամն կը ծնանի զՅովսէփ, զՄովսէս, զԳէորգն, զՅակոբն, զԽաչիկ, զՄիգրիլն, և երկու աղջիկ Հիլուէ և Վարդէ :

Գրիգորի որդի Խաչիկն կը ծնանի զՅակոբ, Յովհաննէս և երկու դուստր Վարաէ և Ազիզէ :

Մովսէսի որդի Եղիան կը ծնանի ըդէ Սէլիմ :

Մովսիսի երկրորդ որդի Յովհաննէսն կը ծնանի զԳէորգ և Մովսէս և երեք դուստր զՎարաէ, Մարիամ ու Հիլուէ :

Գէորգի որդի անդրանիկն Յակոբ կը ծնանի զԳրիգոր և զԱնտոն :

Գէորգի երկրորդ որդի Սողոմոն կը ծնանի զԱւետիսը, Սահակը, եւ երկու դուստր Նէճմէ (Ասող) եւ Սառայ :

Գէորգի երրորդ որդի Ներսէսն կը ծնանի զԱստուածատուր եւ չորս դուստր Նէճմէ, Հիլուէ, Վարաէ և Մարիամ :

Գէորգի չորրորդ որդի Սալէհն կը ծնանի զԱստուածատուր, զԳէորգը, զՅակոբ, և մի դուստր զԻլանէ :

Յովսէփի որդի Մարկոսն կը ծնա-

նի զԳէորգ և դուստր մի Հիլուէ :

Գաւթի որդի Յովհաննէսն կը ծընանի զԳէորգ և Յակոբ :

Գաւթի երկրորդ որդի Աբրահամն կը ծնանի դուստր մի Մարիամ :

Գաւթի երրորդ որդին Եղիան տա կաւին անղաւակ է :

Գրիգորի որդի Յովհաննէսն կը ծընանի զԱբրահամ, Գէորգ, զՅակոբ, և երկու դուստր :

Եղիայի որդիք Աբրահամ և Յովհաննէսն կը ծնանին զաւակուհւս Եգիպտոս :

Աբրահամու որդի Միգրին կը ծընանի զԳէորգ :

Աբրահամի երկրորդ որդի Յովսէփն կը ծնանի հինգ դուստրն զԱզիզէ, Սառայ, Հաննէ, Նիճմէ և Հիլուէ :

Աբրահամի երրորդ որդի Մովսէսն կը ծնանի զԱբրահամ, Սալէհ, Սաղւմոն, Մարկոս և չորս դուստր Հիլուէ, Մարիամ, Վարաէ և Սառայ :

Աբրահամի չորրորդ որդի Գրիգորն կը ծնանի զՀասկիայը, Սէլէմէ, Սողոմոնը և Գրիգորը, և մի դուստր Ֆարհէ :

Աբրահամի հինգերորդ որդի Յակոբն կը ծնանի զԵղիայն, Սալէհը, Խաւիլը, և չորս դուստր՝ Յիլանէն, Նուարան, Վարաէ և Հելուսմէ :

Աբրահամի վեցերորդ որդի Խաւիլն կը ծնանի զԱւետիսը, Սալէհը, և մի դուստր Մարիամ անուամբ :

Եղիայի որդի Սէլիմը կը ծնանի զԱստուածատուրը :

Յովհաննէսի որդի Գէորգն կը ծընանի զԱստուածատուրը, Սէլէմէն և զՍէյիտ :

Յակոբի որդի Գրիգորն կը ծնանի զՅակոբ :

Յակոբի երկրորդ որդի Անանն առ զաւակ է :

Սողոմոնի որդի Աւետիսն կը ծնանի զՅեզում և Աննայ դուստրն :

Սողոմոնի երկրորդ որդի Սահակն տակաւին անղաւակ է :

Ներսիսի որդի Աստուածատուրն տակաւին անղաւակ է :

Սալէհի որդիներն անղաւակ են և յիշեալ անղաւակներն նոր ամուսնացած են :

Սէլիմի որդի Աստուածատուրն կը ծնանի զՅակոբ :

Յովհաննէսի որդի Աստուածատուրն կը ծնանի զՄարիամ :

Սոցոս կենդանիներուն թիւը 103ի կը հասնի :

Բայ ՚ի այս ժողովուրդէն 12 Հայ բնակիչ ևս ունիմք ՚ի Բեթլէհէմ, որք ժամանակին Քէրակէն գաղտած են :

Սոյն ժողովրդեան տակաւաթիւ լինին, որ մեծ զժուարութիւն յարուցած էր, ամուսնանալ ուղղներու մէջ տեղը, վերջին ժամանակներս հանգուցեալ Յովհաննէս Սրբազան Պատրիարքն, եթէ ոչ աշխարհի առաջին մարգայն իսպառ հետեւելու, գոնէ սակաւ ինչ մօտենալով, ճիւղահամարութիւնը երեքի իջեցոյց, որովքիչ մը գիւրութի եղաւ մեր սակաւաթիւ Հայ ժողովրդեան (օտար ազգաց աղջկունք իրեն հարսնութեան չառնելով), իրենց մեր ձակաները իրեն հարսնութեան առնելով :

Թէև Բեթլէհէմի մէջ անխտիր աւան Քրիստոսնայ աղգերն իրարու հետ խնամութիւն կ'ընեն, բայց Լատինք և Յոյք միշտ կը զգուշացունեն իրենց ժողովուրդը, որ օտար ազգաց աղջկէ տան :

Նաև ըստ տեղւոյն սովորութեանց հարսնախօսութեան գրամական դաշինքը Պօլսոյ Թրոսիօմայի հսկողական է, փոխանակ աղջկան ծնողներէն պահանջելու, իրենք 20 ոսկիէն մինչեւ 100 ոսկի կը վճարեն աղջկան ծնողաց, մահաւանգ աղջկան մերձակայ ազգակալնաց ամենուն ալ ըստ արժանւոյն մէկ մէկ ընծայ կը տրուի տղայի կողմէն, և ասոր բուն պատճառն ալ տղայոց, շատ ծնանիրն և աղջկանց սակաւ լինելն է :

Բեթլէհէմի Ժողովրդոց միութիւնն ազգայինէն աւելի թաղային է, մինչև իսկ Եկեղեցական խառնութեանց մէջ, ինչպէս որ շատ անգամ պատահած է Հայոց թաղերու մէջ բնակող Յոյներն և Լատիններն Հայոց Ժողովրդեան հետ միանալով, Յոյն և Լատին Ժողովրդին դէմ զինած են :

Այս օրինակին կը հետեւին Բեթլէհէմի ամեն Քրիստոսեայ ազգերն :

Բեթլէհէմի Քրիստոսեայ ննջեցելոց յուշարկաւորութեան Ժամանակը Եկեղեցական հանգիսի հետ կը խառնուի, նաև կանանց հանգէն, որք ննջեցելոյն ձիւքիբը եղանակաւոր բարձր ձայնով մը երգելով դադաղի ետեւէն կ'երթան, և մեռնողի շատ մերձակայ կանայք իսպառ գլխի բաց կ'երթան :

Մեռնողի ամենասիրելի զգեստներն հետն կը թաղեն, միայն թէ Բեթլէհէմ, Երուսաղէմի սահմաններու ուրիշ բաղաբայ սովորութեան չի հետեւիր, նոր թաղուած ննջեցելոյն վերայ վրան յօրինելով երեք օր կըսպասեն և իրենց ծանօթ ազգականն և բարեկամներն երեկոյ և առաւօտ գնալով վրանի տակը սուրջ կը խմեն : Բեթլէհէմի կանայք ութ օր շարունակ ննջեցելոյն գերեզմանի վրայ երթալով, երգեր յօրինելով ողբաձայն կը երգեն դարձեալ մերձականներն գլուխն բաց կ'երթան :

Այս արարողութիւնը քառասուն օէն վերջն եւս կը կատարեն :

Նաև Բեթլէհէմցիները ինչպէս որ Պաղեստինեայ շատ տեղերը ննջեցելոյն ամենէն ընտիրը և իրեն սիրելի հագուստները իրեն հետ կը թաղեն, այս ամթիւ ուրիշ տեղերը վրան կը յօրինին գերեզմանի վրայ և երեք օր կը սպասեն : Նաև տեղւոյն Ժողովուրդն ամեն երեկոյ և առաւօտ գերեզմաննոցը դիմելով վրանի տակը սուրջ կը խմեն : Այս սովորութիւններն առանց բացառութեան են : Որ և է քրիստոսեայք և մահմետականք անխտիր 'ի դործ կը դնեն :

Խորէն վարդապետ
Միխայիլ :

Կ Ի Ի Ի Ն

Կիւրինցի աղբայնոց վերայ խիստ ուրախական տեղեկութիւններ կը ըստանամք : Գովանի փափոքանօք կ'աչ խառն իրենց զաւակաց կը թաղութեան համար : Թէեւ ունին դպրոց, բայց անյարմարութիւնն եւ անձկութիւնն զգալով, հանգանակութիւն բանալով իրենց մէջ և վեց հարիւր ոսկիէն աւելի դրամ հաւաքելով հիմնարկած են նոր դպրոց կառուցանելու երկսեռ աշակերտեցոյ համար :

Շատ աղքատասէր են և կարեկից և կարօտ ընտանիքներուն արագ արագ օգնութեան կը հասնին : Այս տարի քանի մի ամսուան մէջ, բաց 'ի աղքատաց բաժնած ցորենէն, ալիւրէն, միսէն և այլ պիտոյքներէն, 120 ոսկիէն աւելի դրամ եւս բաշխած են, երկրի սովատանջներն մահուանէ ազատելով :

Կեցցէ այսպիսի Ժողովուրդն, որ ուսման մեծ յարգ կը տայ և մարդասիրութեան մէջ արի կը հանդիսանայ :

Ս Ո Ւ Ս Կ Հ Ս Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ի

Սոյն վերնագրով նոր երգարան մի տպագրուած է Նիւադու, սատարութեամբ Մարտիրոսիան Ընկերութեան և Ժամագրութեամբ Աւագայ Գրիգորեանց, որոյ մէջ կը պարունակին բաւականին Ազգային երգեր, որոնք ցարդ տպագրուած չեն երգարանաց մէջ։ Սոյն նոր երգարանի ամբողջ տպարանակու-

թեան մասին դադարաբար ունենալու համար՝ անշուշտ կարգադու է բոլոր նոր երգերն, որոնք թէեւ Ռուսաստանի մեր ազգայնոց յատուկ բարբառով գրուած են, բայց ամեն հայու համար հրապարակուելին և արժանի են ընթերցանութեան։

Հետեւեալ երգն նոյն երգարանէն առնելով՝ արժան կը համարուի տպագրել Նիւորգոր Ազգայնոց։

Լ ՍԵՑԻՔ, ո՛վ իմ Հայեր, մի կարծէք նոր լուր եմ ասում,
Իմացէք ձեզ շահաւէտ էս խօսքերս սուր եմ ասում,
Ո՛վ կուզէ թող լուր լըսէ նրան քրտիտ դիւր չեմ ասում,
Ո՛վ կամի թող հասկանայ, նրան իմ ջան հիւր եմ ասում,
Արդեօք նրան թիչ անուն տամ, նրան խելքից թիւր եմ ասում,
Լսեցէք ո՛վ իմ Հայեր, մի կարծէք նոր լուր եմ ասում և այլն։

Լըսեցէք ու կիմանաք մեր վաղուցվայ անքքը, Հայեր,
Թէ Թնչպէս հռչակված էր անուամբ Հայոց ազգը, Հայեր,
Այլոց պէս Հայն էլ ունէր մեծ տէրութեան փառքը, Հայեր,
Թագաւոր, զօրք, զօրավար, քաջ ու ազնիւ վարքը, Հայեր,
Անհամար գեղ ու քաղաք ունէր մեր աշխարհքը, Հայեր,
Բայց հիմիկ Թնչ մընաց մեզ, մեր ցաւերը բիւր եմ ասում,
Լսեցէք ո՛վ իմ Հայեր, մի կարծէք նոր լուր եմ ասում և այլն։

Թշնամիք մեր աշխարհքը քանդեցին աւերակ թողին,
Էն մեծ մեծ քաղաքներից Անին մեզ օրինակ թողին,
Մեր թագ, գայտոն խելցին, Հայաստան անճրագ թողին,
Էն Հայոց բազմութիւնը մաղի նրման բարակ թողին,
Սպանեալ, դուրս քշելով ցիր ու ցան ոռքի տակ թողին,
Անտէր վարքիցն էր ողջ, չէ թէ էս ձեզ զուր եմ ասում,
Լսեցէք ո՛վ իմ Հայեր, մի կարծէք նոր լուր եմ ասում և այլն։

Բայց հիմիկ տմեն աշխարհ թափառական մենք ցրուել ենք,
Զրկուած Հայրենիքից, նախնեաց վարքից հեռացել ենք,
Մեր հաւատ, մեր Ազգ, լեզուն, էլ չենք պաշտում ուրացել ենք,
Սրտայաւ չենք մէ՛կ մէկու, մօլի վարքով խտտացել ենք,
Թշուառ ենք, մեր լուսն ու վառ, չենք հասկանում կուրացել ենք,
Ի՞նչ ասեմ, որ մին ասեմ, Հայեր, մեզ թուք մուր եմ ասում,
Լսեցէք ո՛վ իմ Հայեր, մի կարծէք նոր լուր եմ ասում և այլն։

Թէ ուղենք մեր վիճակը, էսպէս խեղճ, թշվառ չի մնայ,
Ոչ մէկ Հայ տղգէտ, անբան, բեռնակիր տաւար չի մնայ
Կը ստուի աղբի շահը, այլոյ ձեռք աւար չի մընայ,
Միաբան մեր հոգս կանենք, մեր մէջ մարդ չիւար չի մընայ,
Կրկին մեղ լոյս կը ծագի, մեր օրը խաւար չի մընայ.
Թէ առնենք ուսման համը, որ վրկութեան դուռ եմ առնւմ:
Լսեցէք ո՛վ իմ Հայեր, մի կարծէք նոր լուր եմ առում և այլն:

Տեսէք թէ ուրիշ աղբեր ուսումով ի՞նչ կարգի հասան,
Վաղ էին խեղճ, վայրենի, հիմիկ աղնիւ վարքի հասան.
Զուներին կարգ ու կանոն, հիմիկ էնպէս սարքի հասան
Սաղ աշխարհ իրանց ձեռն է, էն իմաստուն բարքի հասան
Ծաղկեցան, շատ զօրացան, ահա՛ ինչպէս փառքի հասան.
Եւ ոչ թէ Հայի նրման, ամենից թափուր եմ առում:
Լսեցէք, ո՛վ իմ Հայեր, մի կարծէք նուր լուր եմ առում և այլն:

Ինձ կ'ասեն « Մի գանգատուիր, յոյս ունեցիր Հայի մասին,
Հայը միշտ հետեւող է լաւ անուան համբաւի մասին,
Մի կարծիր նա չի ցաւում իւր խորտակուած նաւի մասին,
Համբերիր և քո Հայնէլ ճար կանկ իւր ցաւի մասին ».
Ի՞նչ ասեմ, մի՞ թէ կարնամ, էլ խօսք բայել դաւի մասին.
Սուրէնն եմ, էսպէս խօսքեր օրէնը հարկւր եմ առում:

Տ. Տ. ՄԿՐՏԻԶ ՍՐԲԱԶՆԱԿԱՏԱՐ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

Կ Ի Լ Ի Կ Ի Ո Յ

Կիլիկիոյ վիճակի եկաւորներէն կ'իւ
մանամք, թէ Տ. Տ. Մկրտիչ Կաթօ
ղիկոսն մեծ ջանքեր կ'ընէ Կիլիկիոյ վի-
ճակի թեմականաց բարոյական և ու-
սումնական յառաջադիմութեան հա-
մար: Արգէն իւր յորդորանօք և զոհո-
ղութեամբ քանի մը տեղ դպրոցներ
բացուած և ընկերութիւններ հաստա-
տուած են: Մարաշի մէջ յատուկ յոր-
դորներ կարգալով կանոններ հաստա-
տած է, որով և վերցուցած է հար-
սանեաց, ննջեցեաց թաղման, և այլ

այսպիսի արարողութեանց ժամանակ
ընտանեաց մէջ կատարուած չափա-
ղանց ծախքերն, զորս շատ անգամ չը-
քաւոր ընտանիքներն իսկ ունեւո-
րաց մմանելու նախանձով կրնեն ՚ի
միաս իրենց ընտանեկան բարեկեցու-
թեան:

Յիշեալ Կաթողիկոսն յաճախ այցե-
լութեան կ'ընէ թեմականաց, եկեղե-
ցիներն և եկեղեցականաց վիճակնը
կատողութեան կ'առնու և հայրաբար
խաղաղութեան, սիրոյ և աշխատու-

Թեան յողորմներ կը կարգաց ժողովըրդեան, այնպէս որ գրեթէ բոլոր Թեմականք գոհ են իւր քանքերէն, բաց ՚ի Սոյ միաբաններէն, որոնք Թերեւս Ս. Կաթողիկոսի անաչառ և խտտապահանջ վարմունքէն սոսկալով՝ ցարդ չէին կամենար, որ ՚ի Սիս իւր Աթոռոյն վերայ գահակալէ։ Արդէն պատմութիւնն ցոյց կը տայ, որ Սոյ կաթողիկոսներ, գրեթէ մեծաւ մասամբ ստիպուած են եղեր Թափառական կեանք վարել։ Սակայն Մկրտիչ Կաթողիկոսի նկատմամբ՝ նոյն իսկ եկաւորներէն կը ըսուի, որ Սոյ միաբանք վերջին ժամանակներս միաբանած են հրաւիրել զինքն իւր աթոռն և վերջ տալ աղգաւէր երկրպառակութեանց։ Շատ մը խիթարական է այս հրաւերն, եթէ մարդը է գաղտնի նպատակներէ։ Ս. Կաթողիկոսի տաքնապն ու տառապանքն ոչ Սոյ միաբանից դիմադրութիւնն եղած է ցարդ և ոչ Թեմականոց ոմանց տհաճութիւնն, այլ իւր մենաւոր, անաջակից եւ անքաջաւոր մնալն ՚ի պակասութենէ խոհուն եւ բանիբուն եկեղեցական պաշտօնէից։ Մկրտիչ Ս. կաթողիկոսն մարդոց կարօտութիւն ունի և ոչ ուրիշ բանի։ Այս կարօտութեան պատճառաւ, կը պատմուի թէ, շատ անգամ ստիպուած է ինքնին դիւղերն անգամ երթալ, զանազան գործեր տնօրինելու համար։ Եւ ո՞վ չը գիտէ, որ Կիլիկիոյ վիճակն արդարեւ մարդոց կարօտութիւն ունի, ուր պատրականութիւն և բողբաղականութիւն իրարու հետ կը մրցին նորանոր վարդապետութեամբ հայութիւնն խարբալէ։ Խղճալի Կաթողիկոսն ինչպէս պիտի կարողանայ մէն միայնակ իւր հօտի ամեն սխտոյքն հոգալ. մի կողմէն դպրոցաց համար աշխատիլ, մի կողմէն վարչական պետքերն անօրինել, մի կողմէն եկեղեցա-

կան խնդիրներն լուծել և միւս կողմէն օտարաց մղկերծն ճարտարամտութեանց դիմադրել և իւր հօտն անվտանգ և խաղաղ պահպանել։ Թերևս այս տառապակիր վիճակն է, որ զինքն կըրտատամնցնէ և հրաժարականի խորն գիրներ յերեւան հանել կը տայ։ Կաթողիկոս մի և կաթողիկոսութիւն, որ նիւթական կարողութիւն չունի, բարոյական աջակցութիւն չունի, վարչական քաջաւերութիւն չունի, ինչպէս կարող է լիովին թէ Թեմական ներքին բարեկարգութեան վերայ խորհիլ եւ տնօրինել և թէ արապին թշնամեաց դիմադրել։ Կիլիկիոյ վիճակին վերայ ՚ի մօտոյ ծանօթութիւն ունեցողներն կարող են մակարերել Կաթողիկոսի վիճակն։ Եթէ դժուարութիւնն Սիսոյն Սոյ միաբանից դիմադրութիւնն լինէր և ոմանց Թեմականաց տժգոհութիւնն, այդ դժուարութիւնն դիւրին էր բառնալ եւ կամ վեհանձնաբար առ ոչ ինչ համարելով՝ գործն շարունակել. վասն զի այդպիսի դժուարութիւններ գրեթէ ամեն առաջ նորդական Թեմերու մէջ անգամ կան։ Բայց գլխաւոր դժուարութիւնն Կիլիկիոյ վիճակին համար՝ մարդոց պակասութիւնն է։ Կիլիկիոյ վիճակն մարդոց կարօտութիւն ունի, Կաթողիկոսն մարդոց կարօտութիւն ունի, ահա միակ պատճառ նոյն վիճակի թշուառութեան։

ՊԱՏՐԻԱՐԲԱԿԱՆ ՊԵՐԱԹ

Օսմանեան պետութեան մէջ ընա-
կող ազգայինք ՚ի լոյս գիտէին ցարդ
որ իրենց պատրիարքական աթոռն՝
Ֆէթիհ Սուլթան Մէհմէտի հրա-
մանաւ՝ Կ. Պօլիս փոխադրուելէն ՚ի
վեր՝ արքունուստ առանձնաշնորհու-
թիւններ կը վայելէ, որք յատկապէս
Պատրիարքական ՊԵՐԱԹԻՆ մէջ կ'ամ-
փոփուին: Ահա այսօր, շնորհիւ Կեդ-
րոնական ընդհանուր Ժողովոյ որոշ-
ման, Ամեն. Ներսէս սրբազանի պե-
րաթը գրեթէ բոլոր ազգային թեր-
թերը կը հրատարակեն: Անշուշտ ա-
մէն պատրիարքական գահակալութե-
աւթիւ՝ պէրաթներ շնորհուած, ազ-
գային խորհրդարաններու չորս պա-
տին մէջ քանի մը քաղաքագէտ և մե-
նաշնորհ Հայեր անոնց պարունակու-
թեանց վերահասու եղած են և ապա
երկիւղածութեամբ գիւանատան ա-
մենէն ամուր և վայելուչ վայրը պա-
հուած են, իբրեւ ազգային ինքնօրի-
նութեան իրաւանց անգին ու նուր-
բական գանձեր, սակայն երբէք այս
պիտի արքայական հրովարտակներ՝ Ընդ-
հանուր Ժողովոյ մէջ կարգացուելէն
ետեւ՝ հասարակութեան չէին հաղոր-
դուած: Ուրեմն այս գրեթէ եզական
և նշանակութեան արժանի ընթացք
մ'է, որ թերեւս այսուհետեւ սովոր-
ութիւն դառնայ, գովելի սովորու-
թիւն մը որով տէրութեան պաշտօ-
նակալք Վեհ. Սուլթանին կամաց վե-
րահասու լինին և հնազանդին, հա-
մայն ազգն իր շաիր, իրաւասութիւ-
նըն, յարգն իմանայ և պաշտպանէ, իր
պատրիարքական աթոռին հիմունքը
տեսնելու վիճակի մէջ գտնուի և ըստ
այնմ դատէ, կռէ և շարժի:

Ուրիշ ինչ որ է այս հրատարակու-
թեան շարժառիթն, ամէն Հայ զայն

կարգալով բնապէս քանի մը խորհրդա-
ծութիւններ ընելու կը պարտաւորի:
Ի հարկ է առանձինն հարցնելէն ետեւ
թէ արդեօք չորս հինգ՝ դարէ ՚ի վեր
արքունուստ շնորհեալ պէրաթներն մի
և նոյն սճն ու տրամադրութիւններք
կը պարունակէն, թէ արդեօք՝ եթէ
կան այլայլութիւններ, ասոնք ազգին
նպաստաւոր են թէ աննպաստ. եւ
թէ մեր պատրիարքական Գահակալին
արդի պէրաթն նախորդներուն վրայ
առաւելութիւն մը կը պարունակէ՝ ար-
դեօք, Հայն կրտսիպուի իր աչայ առ-
ջեւ գանուած պէրաթին վրայ կեդրո-
նել իր խորին ուշադրութիւնն և անոր
հանգամանքն ըմբռնել, քանի որ ան-
կարող կը գտնուի իր հարցումներուն
գահացուցիչ պատասխաններ տալու,
վասն զի նախկին Պատրիարքաց պե-
րաթները լոյս տեսած չեն, որ բաղդա-
տէ և եղբակացութիւն մը հանէ:

Իրաւի՝ պէրաթին ընդհանուր ու
գին և հանգամանքն Օսմանեան թա-
գին փառաց նշանաւոր փայլ մը կը յա-
ւելուն, և Հայ ազգութեան էութեան
մեծ երաշխաւորութիւն մը կընծայեն.
ըստ որում՝ կրօնից և պաշտապանց ա-
ղատութեան, կրօնական թշուառու-
թեան և ազգային ինքնօրինութեան
սկզբանց վրայ հիմնեալ են. իրաւունք-
ներ՝ որոց գործադրութիւնն ոչ միայն
մեր ազգն այլ բոլոր Օսմանեան պե-
տութեան տարբեր տարբեր ազգա-
նութիւնները կը վայելեն ՚ի վաղուց
հետէ, մինչդեռ ուրիշ բարեկիրթ եւ
ազատասէր համբաւեալ տէրութիւն
ներ դեռ եւս այս թշուառութեան
սկզբունքն իսկ ընդունելու կը վարա-
նին եւ դաւանութեան խնդիրներու
մէջ մանեւոր խորճ և հոգի կը հարը-
տահարեն:

Այս սկզբանց համեմատ, պէրա-
թը կը ճանչէ պատրիարքական իշխա-

նույն թիւն մը որ Բ. Դրան առջեւ ազգին միջնորդ և պատասխանատու, արտոնութիւն ունի իր իրաւասութեան սահմանին մէջ ամէն ինչ անօրինակ՝ ազգային օրինաց համեմատ, արտաքին որ և է միջամտութիւն մերժելով, և թագիրներն ներկայացնել կրօնական խնդիրները՝⁽¹⁾ մասին, որոց պարտ ու պատշաճ յարգն ու գործադրութիւնն չը պիտի զտցուին: Աւելին Հայն ոչ միայն պէրաթիւն ուժով իր կրօնն անարգել դաւանելու իրաւունք ունի, իր եկեղեցւոյն օրինաց և արարողութեց համեմատ՝ այլ և իր ազգային և կրօնական գործոց վարչութիւնն ըստանձնել, հասարակել ընդհանրական համաձայն: Այս ընտրական օրինաց մարմինն Սահմանադրութիւնը լինելով Վեհ. Սուլթանը վերստին կը հաստատէ զայն իր բարձր հրամանաւ, ինչ կ'ըսենք, զայն կ'անուանէ և կը սահանջէ որ ըստ այնմ անօրինութիւն ազգային գործերը: Այնուհետեւ պէրաթը կը յիշատակէ մի առ մի այն արտոնութիւններն զոր կը վայելէն եկեղեցական հաստատութիւնք, կալուածք և վանօրէք և կրկին կրկին կը պատուիրէ տէրութեան պաշտօնակալաց որ այս իրաւունքը յարգեն, արդարութիւն հատուցանեն և երբէք Ս. Պատրիարքին պաշտօնին վերաբերեալ գործոց չը խառնուին և չը հակառակին:

Ահա այս է համառօտ իմաստն պատրիարքական պէրաթին զոր ամեն Հայ յարգելու պարտաւոր է: Թերեւս գտնուին այնպիսիներ որ ազգային իշխանութիւնը տարբեր տեսութեամբ

նկատելով՝ տարբեր տեսութիւններ ընդունած են: Ի հարկէ անոնք որ սովոր են այս իշխանութիւնն միշտ սեղմեալ, մշտ տկար, միշտ աննշան երեւակայել ու հրատարակել, որպէս զի իրենց անձնական կարեւորութիւնն ու կայութիւնն ՚ի վնաս ազգին բարձրացնեն՝ տհաճութեամբ պիտի դէտեն արտոնութիւններ որ իրենց կարծիքն ՚ի դերեւ հանելով, զարմանալի փառասիրական նպատակներու կը հակառակին: Աստի պիտի ջանան անոնց անգործադրութեան մէջ յոյս և միտք թարութիւն գտնել, փոխանակ ազգային իշխանութեան սատար գտնուելով փառաւորութեւ: Անոնք որ ազգային իրաւասութեան մասին աւելի բարձր, աւելի մեծ գաղափարներ ունեն, թերեւս վհատին որ իրենց անկալութիւններն մասամբ ՚ի դերեւ կ'ենեն և յուսաբեկ ազգային գործերէ կ'ընկրկին: Իսկ դաս մը մարդիկ՝ որ օրինաց գրոյն և գործադրութեան մէջ եղած տարբերութիւնը նկատելով անտարբեր կը մնան որ և է իրաւանց՝ մեծապէս կը սխալին, ըստ որում իրենց պաշտօնն ազգային շրջանին մէջ կրմունան: Օրէնք, արտոնութիւն, իրաւունք որ կը տրուին մարդոց գործադրուելու համար է, և երբ անգործ մնան՝ յանցանքն օրինաց չէ այլ պարագանց անհատներու՝ որ օրինաց մէջ ինքնաշարժ կարողութիւն մը կ'երեւակայեն: Ստէպըսն ենք և վերստին կը կրկնենք որ դեռ եւս մեր կացութենէ, մեղեւորեալ արտոնութիւններէ օգուտ քաղել չգիտնալէն զատ՝ ոչ միայն անոնց անգործադրութեան այլ կործանական պատճառ կը դառնանք: Այլ ազգն ՚ի վաղուց ստացած իրաւունքն արիութեամբ պաշտպանելու գիտութիւնն ու կարողութիւնն ունենալով՝ սոր մեծագոյն իրաւանց տիրացած պի

(1) Այսպէս կը հաստատուի Ազգ. Պատրիարքարանի՝ քաղաքային խնդիրներու մասին՝ տեղեկացրելու համար ունեցած նախկին իրաւանց բարձումը, մինչդեռ յուսալի էր որ Ամեն. Ս. Պատրիարքն այս իրաւունքը վերահաստատելու միջոցները զանց չպիտի ընէր:

տի լինէր : Մեր ամենուն պարտքն է ուրեմն պոռտագանել արքունուստ շքնորհեալ արտօնութիւններն և ազգային օրէնքն ամեն յեղակարծ պատահմանց գէմ, և սատար կանգնիլ ազգային օրինաւոր իշխանութեան որ միայն բոլոր Հայոց բարոյական աջակցութեամբը կարող է զօրանալ և յայտնապէս յօգուտ ազգին գործելու ստիպուին :

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ
ՄԱՄՈՒԼ

ՄԱՆԱԿԱՆՔ ԵՒ ԴՈՒՍԱԲՕՐԻ

Ռուսիոյ լայնածաւալ տէրութեան մէջ թէ բազմութիւ ազգեր կան եւ թէ դաւանութեան կողմէն շատ բաժանումներ : Որչափ որ Ռուսիոյ տէրութեան գլխաւոր նպատակն է ամեն ազգեր, լեզուներ, դաւանութիւններ ի մի ձուլել, ըստ կտակի Մեծին Պետրոսի . բայց կան տակաւին նոյն իսկ ազգաւ Ռուս եւ Ռուսախոս հերձուածներ, որոնք Ռուսիոյ եկեղեցւոյ դաւանութենէն արտաքոյ նոր դաւանութիւններ ունին, եւ սոյն բաժանումներն որչափ որ հալածանքներ կը բաժնեն և կը կրեն, դարձեալ կը յարատեւեն իրենց ընթացքին մէջ : Այս հերձուածներն շատ են, բայց մենք երկուքին վերայ միայն համառօտ տեղեկութիւն պիտի տանք, որոնք շատ հետաքրքրական են և շատերուն գրեթէ անձանօթ, ինչպէս որ անձանօթ են Ռուսաստանի անդնդախոր ծոցին մէջ դանուած բազմութիւ ազգայնութեանց ցեղական եւ բարոյականութեան կեանքն ու կենցաղն :

Այս երկու բաժանումներն են Մալականք, (կաթնակերք) և Դուսաբօրք, (հոգեւոյ մարտնչողք) : Սոքա Ռուսիոյ եկեղեցիէն բաժնուեցանայն ժամանակ, երբ 1654 թուականին, Ալէքսի Միխայէլովիչի հրամանաւ, Նիկոն Պատրիարքն Սինօդ կազմեց և սկսաւ Աստուածաշունչն և Եկեղեցւոյ արարողութեան գրքերն քննութեան առնուլ և սրբագրել :

Սոյն հերձուածներն, որ զիրենք Սպարաբլոյի կ'անուանեն, այսինքն հաւանդ հաւատոյ հետեւողք, սաստիկ կերպիւ ընդդիմացան և ամենեւին չը կամեցան ընդունիլ Պատրիարքի սրբաբազրութիւնն, այնգելով, որ արարողական գրքերու մէջ փոփոխութիւններ մտած են, և այս տեղէն յառաջ եկաւ բաժանումն կամ հերձուածն : Մեծն Պետրոս ջանաց Ռուսիոյ տիրող եկեղեցւոյն հպատակեցնել, բայց հալածանաց սաստիկ միջոցներն անօգուտ եղան և հերձուածն զօրացաւ :

Նիկողայոս Կայսրն ևս Մեծին Պետրոսի փորձն փորձեց և հօր ընդդիմադրութիւն տեսնելով՝ հերձուածողաց մեծ մասն աքսորեց Անգրկովկասեան երկիրներն, որպէս զի տառապանքէ և չքաւորութենէ ստիպեալ՝ հոյսաւ կին իշխող եկեղեցւոյն : Սակայն նոքա ամեն տառապանք, քաղց, մերկութիւն, մուրացկանութիւն և թափառականութիւն յանձն առին և ամենեւին չը շեղեցան իրենց ընթացքէն : Սոյն աքսորականներն այն ժամանակէն ի վեր բնակութիւններ հաստատած են Անգրկովկասեան երկիրներու մէջ և կը յարատեւեն իրենց դաւանանքին վերայ :

Մալականներն գրեթէ Ռուսիոյ Քուարքներն են . Ռուսիոյ եկեղեցւոյն ծէսերն եւ արարողութիւններն չ'են ընդունիր, խանդարեալ կարծելով .

բայց դաւանութեան կողմէն շատ չ'են տարբերիր : Մարութ կեանք ու վարք ունին , և շատ աշխատասէր են , որով և այժմ անկարօտ կ'ապրին : Աւետարանն բառական կերպիւ կ'ընդունին , ամենեւին մեկնութիւն չ'են տար . եօթն խորհուրդներն բոլորովին հոգեւոր իմաստով կ'ըմբռնեն , առանց երբէք նիւթական և տեսանելի արարողութեան : Իւրաքանչիւր որ քահանայ կը համարուի և քահանայութիւն ուրիշ բան չ'է , եթէ ոչ , Ս . Գիրք կարգալ ժողովրդեան առջեւ : Իւրաքանչիւր ընտրուած քահանայ այն պաշտօնն կը վարէ մի կամ երկու տարի , և ապա այլք իրեն կը յաջորդեն :

Գուխաբօրներու հաւատաց վարդապետութեանց մէջ շատ նմանութիւններ կան նախնի հերձուածոց , երրորդութիւնն կ'ընդունին , բայց ըզհայր կը համարին լոյս , զՈրդին՝ կեանք , իսկ զՀօգին Սուրբ՝ խաղաղութիւն : Հայրն կը յայտնուի մարդոյն յիշողութեան միջոցաւ , Որդին՝ իմացականութեան , իսկ Հոգին Սուրբ՝ կամաց : Կը հաւատան հոգւոց յառաջագոյն գոյութեանն և մարդոյ անկմանն և այնպէս կ'ընդունին , որ հոգին դրուած է մարմնոց մէջ իւր մեղքն քաւելու համար : Հետեւապէս , երբ Ագամ երեւեցաւ երկրի վերայ , չիտթ յիշողութիւն ունէր վերին աշխարհի . միտքն խաւարած էր և կամքն՝ ապրտամբ : Նա չը կարողացաւ փորձութեան դիմադրել և նորէն մեղանշեց , նորա մեղքն իւր սերունդին չ'անցնիր : Հոգին հակամիտ է չարութեւ և սորա պատճառն է մարդոց առաջին անկումն : Աշխարհաբաւութեան և մաքրութեան տեղն է , ուր մարդն աղատութիւն բարի գործելով պէտք է թողութիւն ստանայ իւր այն հին մեղաց , որով իւր անձն աւելի սիրեց . բան զԱստուած :

Յիսուս Քրիստոս , որ Որդի Աստուծոց է և Աստուած , մարմնացաւ , որ մարդուն առաջնորդէ և օգնէ այն վարձութեան և քաւութեան մէջ : Յիսուսի Քրիստոսի վարդապետութիւններն պարունակուած են Ս . Գրոց մէջ , բայց այնպէս խորհրդաւոր են , որ միայն Գուխաբօրներուն տրուած է հասկանալ , իսկ նորածեւ Ռուսներն զուրկ են այս շնորհքէն : Այս է ահա Գուխաբօրներու դաւանութիւնն :

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ

Հունգարիոյ Պ' շտ քաղաքէն Հայազգի տիկին մի ուխտաւորութեան եկաւ 'ի Ս . Լըռուսոյէմ' իւր 18 աւեայ զաւակին հետ միասին : Ըյս առաջին անգամն է որ Հունգարացի ազգայինքէն ուխտաւոր կ'ունենայ Ս . Լ'թոռու : Յիշեալ Հայազգի Տիկինն մաքուր Հայերէն կը խօսի եւ սրտաշարժ տեղեկութիւններ կը պատմէ մեր Հունգարացի ազգայնոց վերայ , այնպիսի տեղեկութիւններ , որոնք միտթարական են և տրտմական : Սիտիթարական , որովհետեւ Հայութիւնն տակաւին կը պահպանուի յիշեալ երկրին մէջ , տրտմական՝ որովհետեւ բնաւ տեղեկութիւն չունին մեր Կաթողիկոսական և Պատրիարքական Լ'թոռոց վերայ , մեր Ռուսաստանի , Տաճկաստանի , Պարսկաստանի և Հնդկաստանի ազգայնոց վերայ , մեր աղբային Վարչութեան վերայ ,

Ձեր ազգային դպրութեան և բազմութեան վերայ և այլն և այլն :

Նախնի դարուց արհաւիրացի գէտքերու պատճառաւ ազգային յարաբերութիւններն իսպառ դադրելով՝ այսպէս երկու կողմէն եւս անձանօթ մնացած են ինչպէս Հոսեփայի Հայք մեզ, նոյնպէս և մեք Հունգարիայ Հայոց :

Ներկայ դարս յարաբերութեան և հաղորդակցութեան դար է, երկրի մի ծայրի բնակիչք միւս ծայրի հետ դիւրութեամբ կը հաղորդակցին : Դամանակ է, որ մեք եւս թմրութենէ շարժինք և գէթ Ձեր տրենակիցներու հետ հաղորդութիւն ունենամք, իրարու ցաւ և ուրախութիւն հասկնանք, զիրար որոնենք և մեր ազգայնութեան ցրուած տարերքն սիրով շաղախենք և միացնելով ազգային ամբողջութիւն կազմենք :

— Ներկայ ամսոյս մէջքանի մի օր շարունակ ձիւն եկաւ և Պաղեստինն հիւսիսային ձմրան սուսանով ծածկեցաւ : Այս երկրորդ տարին է, որ սուրբականէն արտաքոյ Պաղեստին եւս ձիւնապատ երկիրներու գոյն կը դգենու, միայն այս տարբերութեամբ, որ սակաւ աւուրց մէջ իսկոյն կը մերկանայ իւր թանձր զգեստն : Օտրուներ կը պատմեն թէ՛ հազիւ ուրէք տեսած են ի Պաղեստին այնպիսի ձիւն, ինչպէս կը տեսնեն վերջին երկու տարիներուս մէջ :

— Վստիք մի աւուր մէջ երկու ննջեցեալներ ունենալով, թերեւս այլոց դրդմամբ, կամեցան թաղման ժամանակ դեր մի խաղալ մեր գերեզմանատան մէջ, և այն տեղ թաղել, ուր ինքեանք կամին : Յուդարկաւորութիւնն սովորականէ դուրս մեծ բազմութեամբ էր և անշուշտ նպատակ ունէին խռովութիւն յարուցա-

նել և բռնի իրենց տպօրինի կամքն յառաջ վարել : Ա՛ր ուխտաւորաց ազգային անձնատիրութիւնն գրգռուելով՝ գերեզմանատուն դիմեցին, սակայն սատտիկ պատուիրուեցաւ իրենց, որ ամենեւին խռովութեան առիթ չտան : Երեւոյն լուր տրուեցաւ, և իսկոյն զօրքեր եկին : Վստիք տեսնելով, որ իրենց պատրաստած ամեն գաղտնի հնարքներն ի դերեւ ելան, ստիպուեցան Ս. Աթոռոյս կողմէն իրենց ցոյց տրուած տեղն թաղել նրնջեցեալներն, և այսպէս խռովութեամբ առաջն առնուեցաւ խռովութեան :

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ժ Ա Մ Ա Գ Ի Ր Ք

Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ե Ա Յ Ց

ՍՈՒՐԲ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

Ս. Աթոռոյս Տպարանէն ի լոյս ընծայեցաւ փոքրադիր ժամագիրք, մաքուր թղթի վերայ եւ վայելուչ տպագրութեամբ : Պարունակութիւնն ամբողջ է, իսկ գիրքն փոքր, այն նը պատահաւ, որ գիւրին լինի ունենալ նաև ի ճանապարհորդութեան, իբրև ընտիր աղթագիրք, որ անհրաժէշտ կարելոր է ամեն Հայու համար :

Գինն է երեք կիլոֆանց, հասարակ կաղամով, և կը ծախուի թէ՛ ի Ս. Աթոռոս և թէ՛ Պօլսոյ Փոխանորդարանին մէջ :

Հեղերէն խաղաղիր. Տպեալ 1869.
 Հինգրիտս եւ Մարտի. Տպեալ 1870.
 Հրահանգ սիրոյ, գործ Մայեղեան Գովէի վարժապետի. Տպ. 1870.
 Ղերուքս եղեացի, եւ Եսայի կաթողիկոս Աղուանից. Տպեալ 1868.
 Ճաշոց գիրք. Տպեալ 1873.
 Ճառ հաղորդութեան. Տպեալ 1860.
 Ճառ դպրոցական. երկու ժողով տնտրամենք. Տպեալ 1863 եւ միւսը՝ 1867.
 Ճարտասանութիւն առ ձեռն. աշխատանքիւնց եղիալար Մառատեան.
 Մատենագրութիւն նախնաց. Տպեալ 1856.
 Մատթէոս Ուհայեցի, գործ նախնաց ժի դարու. Տպեալ 1869.
 Մեկնութիւն Եփեսացոց. Տպեալ 1850.
 Մեկնութիւն յայտնութեան. Ներսիս Լաւրեանցոյ. Տպեալ 1855.
 Միկայիլի Ասորոյ ժամանակագրութիւն, գործ ժի դար. Տպեալ 1871.
 —Նոյնը՝ ուրիշ գրչազրով բաղդաստուած ժողովին տարբերութեամբ.
 Գովհանէս կաթողիկոս, պատմութիւն Հայոց, գործ նախնաց թ. դարու.
 Գովհանի գեղեցիկ. Տպեալ 1849.
 Նարեկ. աղօթամատոյց Ս. Հօրն մերոյ գրիգորի Նարեկացոյ. Տպ. 1868.
 Նոր բնիքարան. Տպեալ 1868.
 Ողբերգութիւն 'ի մեծն Ներսէս. Տպեալ 1863.
 Ուխտ հայրենասիրի. Բ. Տպ. 1874.
 Ռատամն բարուց. Տպեալ 1857.
 Ռատամն տրամաբանութեան, Տպեալ 1869.
 Պատմութիւն Ս. Գրոց. Տպեալ 1867.
 Պատմութիւն Նոր Կրակարանի, Տպեալ 1872.
 Պատմութիւն Ս. Երուսաղէմի, քաղաքացի թաղամանութեամբ. Տպ. 1872.
 Պատմութիւն Երուսաղէմի. աշխատանքիւնց Խորեն վարժապետ. (**) 8
 Պատմութիւն Ս. Լուսաորի. Տպեալ 1867. 4
 Պատմութիւն Լէնկթիմուրայ. Տպեալ 1873. 10
 Պատմութիւն Հայոց. Տպեալ 1870. 6
 Պատմութիւն բարոյական. Տպեալ 1872. 7
 Պատմութիւն Հայաստանեայց, առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ. Տպեալ 1872. 16
 Պատմութիւն երկամայ պանդխտութիւն 'ի Հասկէտան. Տպեալ 1871. 20
 —Նոյնը՝ Գաղղիարէն լեզուաւ. 20
 Սաղմոս խաղաղիր, այլ եւ այլ անգամ տպուած. 10
 —Նոյնը՝ մեծ գիրքով 6
 —Նոյնը միջակ՝ դպրոցներու համար. Տպեալ 1873. 6
 Նոյնը՝ ժողով գիրքով եւ մանր գրով. 3
 Սեան օրագիր, կազմեալ 1866էն մինչեւ 1873. աշխարհիկ լեզուաւ. 40
 Ստորագրութիւն Երուսաղէմի, Տպեալ 1859. (**) 4
 Սլաւութիւն Բոլաւաւց մանկանց. Տպեալ 1868. 6
 Տանկիլ տեղագրութիւն Երուսաղէմի. Տպեալ 1855. (') 3
 Տարեւր ինաստասիրութեան, Տպեալ 1852. (') 6
 Տեսչութիւն հովուական. Տպեալ 1855. (') 8
 Տրամաբանութիւն, Պատուելի Գրիգորի Գեղարեանցէան. Տպեալ 1855. (') 18
 Տօնացոյց. Տպեալ 1868. 10
 Բերական, հին սեով, Տպեալ 1872.
 Բերական Գաղղիարէն լեզուի. Տպեալ 1871. 2
 Բերականութիւն Հայերէն լեզուի. Տպեալ 1870. 4
 Բերականութիւն Գաղղիարէն լեզուի. Տպեալ 1869. 3
 Բրիտանական համալսարան, Հայերէն եւ Արաբերէն լեզուաւ, Տպ. 1870. 2
 Օրացոյց եւ գուշակութիւնք օդոց. 1

Գրք	Փշո՞
	30
2	20
2	
3	
300	
4	
	30
3	
6	
14	
25	
10	
16	
12	
10	
10	
12	
5	
4	
4	
18	
3	
8	
7	
5	
8	
4	
10	
6	
7	
16	
20	
20	
10	
6	
6	
3	
40	
4	
6	
3	
6	
8	
18	
10	
	20
	20
2	
4	
3	
2	
1	

ՅԱՆԿ

ՄԱՐՏ

Կրթութիւն ժողովրդեան	49_54
Մարգարային սեռի կատարելագործութիւն . — Բնութեան բարոյական օրէնքը	54_58
Երգող թռչուններ	58_59
Արինք հովուական	—59
Արձան յաւերժական սիրոյ 'ի սգալի մահ	60_61
Տեղեկութիւնք Բեթլէհէմի աղագայնոց վերայ	62_64
Կլարին	—64
Սոխակ Հայաստանի	65_66
Տ. Տ. Մկրտիչ սրբադնակատար Կաթողիկոս Կիլիկիոյ	66_67
Պատրիարքական Պէրաթ	68_70
Մալականք և Դուխարօրք	70_71
ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆՔ	71_72
Նոր հրատարակութիւն	—72

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՔ

- Ա. Մինչ ամսն ամիս կը հրատարակուի 24 երեսն բաղկացեալ մէկուկէս
աւթամալ թղթով :
- Բ. Տարեկան գինն է երկու արծաթ Մէճիթլի, հանդերձ ճանապարհի
ծախսովը կանխիկ վճարելի :
- Գ. Զատ տետրակ առնել աւելի թուրք, պէտք է ամեն մէկ տետրին չորս դա-
հեկան վճարել :